

**ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ**

DIPLOMOVÁ PRÁCE
Vznik a zánik manželství

Plzeň 2016

Nicole Korolová

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra občanského práva
Studijní program: Právo a právní věda
Studijní obor: Právo

DIPLOMOVÁ PRÁCE
Vznik a zánik manželství

Zpracovala: Nicole Korolová

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Kristýna Spurná

Plzeň 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Plzni 19. března. 2016

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych na tomto místě poděkovala JUDr. Kristýně Spurné za vedení mé diplomové práce, poskytnutí cenných rad, ochotu a vstřícný přístup při zpracování této práce.

Velký dík bych chtěla vyjádřit rovněž mým rodičům za trpělivost, podporu a zázemí, které mi po celou dobu studia náležitě poskytovali.

19. března 2016

Nicole Korolová

Obsah

1 Úvod	8
2 Pojem a účel manželství	10
2.1 Vývoj právní úpravy rodinného práva.....	10
2.2 Pojem a účel manželství.....	13
2.2.1 Pojem manželství.....	13
2.2.2 Účel manželství	15
3 Vznik manželství.....	17
3.1 Osobní předpoklady.....	17
3.1.1 Sňatečný věk.....	17
3.1.2 Svěprávnost zletilého	18
3.1.3 Monogamie.....	20
3.1.4 Příbuzenský vztah.....	21
3.1.5 Pěstounství, svěření a poručenství.....	22
3.2 Formy sňatku.....	23
3.2.1 Občanský sňatek	25
3.2.2 Církevní sňatek	27
3.3 Zasnoubení	28
3.4 Předoddkové řízení	30
3.4.1 Žádost o provedení sňatečného obřadu.....	31
3.4.2 Osvědčení o sňatečné způsobilosti	32
3.5 Sňatečný obřad	33
3.5.1 Prohlášení snoubenců.....	34
3.6 Jiné způsoby uzavření manželství	36
3.6.1 Uzavření manželství zmocněncem	37
3.6.2 Uzavření manželství v zahraničí.....	38
3.6.3 Uzavření manželství v přímém ohrožení života snoubence.....	39
3.6.4 Uzavření manželství s cizincem	41
3.7 Právní následky uzavření manželství.....	42
3.7.1 Příjmení manželů	43
3.7.2 Práva a povinnosti manželů.....	44
3.7.3 Bydlení manželů	46
3.8 Zdánlivé manželství a neplatnost manželství.....	47

3.8.1 Zdánlivé manželství.....	47
3.8.2 Neplatnost manželství.....	49
4 Zánik manželství.....	53
4.1 Zánik manželství smrtí.....	53
4.2 Zánik manželství prohlášením manžela za mrtvého.....	54
4.3 Zánik manželství změnou pohlaví.....	55
4.4 Zánik manželství rozvodem.....	56
4.4.1 Rozvod a nezletilé děti.....	58
4.4.2 Rozvod se zjišťováním příčin rozvratu.....	59
4.4.3 Rozvod bez zjišťování příčin rozvratu.....	60
4.4.4 Rozvod s tvrdostní klauzulí.....	61
4.5 Právní následky zániku manželství.....	62
4.5.1 Příjmení rozvedeného manžela.....	63
4.5.2 Výživné rozvedeného manžela.....	63
4.5.3 Majetková práva a povinnosti při zániku manželství.....	66
4.5.4 Bydlení manželů po zániku manželství.....	67
5 Úvahy de lege ferenda.....	71
6 Závěr.....	73
Seznam použité literatury.....	76
Knížní literatura.....	76
Odborné články.....	77
Právní předpisy.....	78
Soudní judikatura.....	80
Internetové zdroje.....	81
Seznam příloh.....	83

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ABGB	Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie; Všeobecný občanský zákoník rakouský (1811)
EÚLP	Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
LZPS	Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů
MatrZ	Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
SJM	Společné jmění manželů
SZS	Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách
TrZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
Úmluva	Úmluva o souhlasu k manželství, nejnižším věku pro uzavření manželství a registraci manželství
ZMPS	Zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém
ZoR	Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
ZoPR	Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném
ZoRP	Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů
ZŘS	Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

1 ÚVOD

Téma mé diplomové práce pojednává o jednom z klíčových institutů, který i přesto, že si lidské pokolení v průběhu svého staletého vývoje prošlo několika etapami, i nadále neztrácí své kouzlo. Manželství tak stále zůstává nejběžnějším svazkem mezi mužem a ženou a to bez ohledu na náboženské, kulturní nebo socioekonomické diferenciaci uvnitř společnosti. Považuji však za vhodné upozornit na obecně známou pravdu, že počty uzavřených sňatků klesají a naopak rozvodovost má tendenci vzrůstající, nicméně i přesto se nezdá, že by tím existence manželství měla být do budoucna zvláště ohrožena.

Meritem této práce přitom není tento institut vyložit v jeho obecnosti jako pojmu, nýbrž čtenáři poskytnout komplexní důkladný výklad zaměřený na problematiku jeho vzniku a zániku. K tomu je tak využívána široká škála materiálů, komentářovou či knižní literaturou počínaje, přes odborné články až judikaturou soudů konče. Nemohu však opomenout také aplikaci adekvátních právních předpisů, zejména zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, který ačkoliv většinu této široké materie převzal z předchozího zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, dle mého názoru mnoho praktických otázek upravuje výrazně lépe. Pro účely práce, a kde to pak považuji vzhledem k tématu za vhodné, poukazuji také na starší legislativní úpravu, která tak v mnohých ohledech čtenáři poskytne alespoň primární pohled na celou problematiku.

Pro vhodnější orientaci je samotný text práce rozdělen do šesti kapitol. První je věnována právě úvodu, kde nastiňuji stručný směr celé práce a poslední naopak závěru, kde přináším její komplexní shrnutí.

Druhá kapitola pojednává o pojmu a účelu manželství. Zde čtenáře blíže seznamuji s podstatou pojmu manželství, jeho definicí a také mimo jiné se samotným účelem tohoto institutu. V této části pak vzhledem k dalšímu směřování práce uvádím také komplexní nástin historického vývoje právní úpravy rodinného práva na našem území.

V kapitole třetí se věnuji již samotnému vzniku manželství. Příslušné podkapitoly tak přináší ucelené shrnutí aktuálních otázek týkajících se zejména osobních předpokladů, kladených zákonem na osoby, které chtějí manželství uzavřít, formy sňatku, institut zasnoubení, předdodavkové řízení nebo samotný

sňatečný obřad. V závěru uvádím také jiné způsoby uzavření manželství, právní následky, které s sebou uzavření manželství přináší, ať už osobní nebo majetkové povahy, a problematiku zdánlivého a neplatného manželství.

Zánik manželství je rozebírán v kapitole čtvrté. Úvodní části věnuji zániku manželství smrtí, prohlášení za mrtvého a změnou pohlaví. O otázce rozvodu pak pojednává podkapitola 4, kde zprvu čtenáři nastiňuji stručný pohled do historického vývoje právní úpravy této problematiky. Samotným typům rozvodu, jejich zákonným podmínkám, jakož i dalším náležitostem je věnována pozornost hned v následujících částech. Neopomím také následky, které s sebou rozvod manželství přináší, těm je pak věnován prostor v závěru této kapitoly.

Závěrem této práce je pak kapitola věnována úvahám *de lege ferenda*. Zde uvažuji nad problematikou manželství osob stejného pohlaví, která v našem právním řádu prozatím nenašla opodstatnění, což považuji za poměrně nešťastné. V této kapitole se tak čtenáři pokusím nastínit můj pohled na tuto problematiku.

2 POJEM A ÚČEL MANŽELSTVÍ

2.1 Vývoj právní úpravy rodinného práva

Rodinné právo a rodinněprávní vztahy můžeme považovat za jedno ze stěžejních odvětví práva soukromého. Demokratickými státy je proto oblast rodinného práva a jeho úprava zcela zásadní. Nicméně při pohledu do historie na našem území byly rodinné vztahy po dlouhá staletí pod zásadním vlivem církve. Teprve až v návaznosti na francouzský občanský zákoník *Code civil* z roku 1804, který položil základy pro nové pojetí soukromého práva v Evropě, se mohlo rodinné právo u nás dočkat zásadních změn.

První z nich byl císařský patent č. 946/1811, *Všeobecný občanský zákoník rakouský* (dále jen „ABGB“), který nabyl účinnosti na našem území v r. 1812. Tento kodex soukromého práva zahrnul rodinné právo¹, jako součást občanského práva, kdy toto zahrnutí vycházelo z více než stoleté tradice. Nauka pak toto propojení s občanským právem, jak uvádí Doc. Radvanová, spatřovala především „*spojením s obecnými ustanoveními, ale i věcná práva, právo dědické, event. další byly legislativně a sobě sounáležející, v těsném spojení*“.²

Tato úprava oblasti rodinného práva na našem území pak bez jakýchkoli zásahů vydržela až do zásadní novely, tzv. *manželské novely* č. 320/1919 Sb. Jak je zmíněno výše, oblast rodinného práva byla po staletí pod značným vlivem katolické církve. Především pak forma uzavírání manželství, kdy existovala obligatorně církevní forma³ a zánik manželství byl umožněn pouze těm nekatolickým. Zmíněná novela tuto oblast vzniku a zániku manželství do značné míry uvolnila. Nyní byl vedle církevního sňatku umožněn také fakultativně sňatek civilní a byla zavedena tzv. rozluka manželství, která umožňovala manželům právně ukončit manželství soudem bez ohledu na to, jakou formou byl sňatek uzavřen. V těchto ohledech proto můžeme konstatovat, že se jednalo o zásadní

¹ § 15 ABGB; „*Osobní práva jednak se týkají osobních vlastností a poměrů, jednak se opírají o rodinné poměry.*“

² RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 1999, s. 7.

³ Pro osoby, kterým bylo církví odepřeno uzavření manželství z důvodů, které ABGB neuznával, bylo v r. 1868 zavedeno tzv. nouzové civilní manželství.

krok kupředu v oblasti rodinného práva, resp. soukromého, především pak v otázce demokratizace společnosti a právního řádu.

Roku 1949, s účinností od 1. 1. 1950, byl přijat zákon č. 265/1949 Sb., *o právu rodinném* (dále jen „ZoPR“). Pro rodinněprávní vztahy se jednalo o zcela zásadní okamžik, protože tímto zákonem se rodinné právo osamostatnilo z občanského zákoníku a poprvé získalo svou vlastní právní úpravu. Důvodem, proč se tomu tak stalo, byla socialistická politika sovětského Ruska, která byla postupně převzata všemi státy sovětského bloku, tedy i Československou republikou, jejíž ideologií byla popřena tzv. dvojkolejnost práva veřejného a soukromého. Výsledkem tak bylo vynětí rodinného práva z práva občanského, což bylo zdůvodňováno tím, že občanský zákoník upravuje záležitosti týkající se majetku, zatímco rodinný zákoník citové vztahy uvnitř socialistické rodiny.⁴

V souvislosti s přijetím nového ústavního zákona č. 150/1948 Sb., resp. Ústavy 9. května, která v § 1 kapitoly první zakotvila rovné postavení muže a ženy ve společenských vztazích, ZoPR toto pojetí převzal a to konkrétně do § 15⁵. Zavedení zrovnoprávnění bylo zásadním posunem v oblasti rodinných vztahů, a to především s ohledem na ustanovení 91 ABGB⁶, které ženě přisuzovalo podřízené postavení ve vztahu k muži. V souvislosti s touto nerovností považují za vhodné zmínit také tzv. *moc otcovskou*, kdy muž měl výsadní postavení v oblasti výchovy dětí. Tuto otázku ZoPR v Hlavě druhé týkající se rodičů a dětí změnil a zavedl tzv. *moc rodičovskou*, jinými slovy stejná práva pro otce i matku ve vztahu k dítěti. Dalšími významnými změnami jsou zcela jistě také zavedení obligatorní formy civilního sňatku nebo například zrušení rozluky manželství a jejího nahrazení rozvodem. Významné bylo pak především ustanovení 29, které umožňovalo manželům odlišnou úpravu jejich vzájemných majetkových práv a povinností, než jaká byla určena na základě zákonného společenství majetkového. Jednalo se o klasické dohody, které ovšem musely mít formu soudního zápisu, jinak by se staly neplatnými.

V 60. letech došlo v oblasti rodinného práva k dalším změnám. Z důvodu přijetí nové Ústavy se z logiky věci objevil požadavek rekodifikovat. Výsledkem byl vznik několika stěžejních zákonů, zejm. zákona č. 40/1964 Sb., občanského

⁴ ELIÁŠ, K. a kol. *Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. 2., dopl. a akt. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 180.

⁵ § 15 ZoPR; „V manželství mají muž i žena stejná práva a stejné povinnosti.“

⁶ § 91 ABGB; „Muž je hlava rodiny. V této oblasti přísluší mu obzvláště právo vésti domácnost.“

zákoníku, zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále jen „OSŘ“) a především zákona č. 94/1963 Sb., *o rodině* (dále jen ZoR) s účinností od 1. 4. 1964. Přijetí tohoto zákona s sebou neslo poměrně kritické názory. Ty se opíraly o upuštění od pojmu (zákonu) o právu rodinném a místo toho zavedení pojmu (zákonu) o rodině. Tato kritika byla zdůvodňována za prvé především neexistencí rodiny jako takové jakožto subjektu právních vztahů a za druhé faktem, že pojetí o rodině je nedostačující a příliš úzké vzhledem k oblastem, které tento zákon upravoval.⁷

Na rozdíl od předchozí úpravy přinesl ZoR zásadní změnu zejména v oblasti forem sňatku a majetkových vztahů mezi manžely. ZoR nejprve převzal předchozí obligatorní formu civilního sňatku. Zákonem č. 234/1992 Sb. byla pak zavedena fakultativní forma civilního sňatku, která opět umožnila uzavřít manželství také církevní formou i s veškerými právními následky. V oblasti majetkových vztahů mezi manžely bylo dosavadní pojetí zákonného majetkového společenství nahrazeno tzv. bezpodílovým spoluvlastnictvím manželů a přesunuto do občanského zákoníku⁸, konkrétně pak do ustanovení § 143 a násl.⁹

Konečně pak vývoj právní úpravy rodinného práva na našem území byl (prozatím) završen přijetím zákona č. 89/2012 Sb., nového občanského zákoníku (dále jen „OZ“), vyhlášeného ve Sbírce zákonů 22. 3. 2012, nicméně s účinností až k 1. 1. 2014. Tato bezmála dvouletá legisvakantní lhůta byla významná zejména z důvodu značné rozsáhlosti tohoto občanského kodexu, který čítá přes tři tisíce ustanovení. Bylo proto nutné ponechat dostatečný čas nejen laické široké veřejnosti, ale také státním orgánům (např. notářům, exekutorům, soudům) na dostatečné seznámení s novou úpravou.

Stěžejní pro oblast rodinného práva bylo především obnovení dvojkolejnosti veřejného a soukromého práva, která byla socialistickým režimem v 50. letech 20. století potlačena, jak jsem již uváděla výše. Předchozí ZoR byl totiž tímto zákoníkem zrušen a veškerá oblast rodinného práva do něj přenesena, konkrétně pak do § 655 a násl. části druhé, čímž se toto opět stalo plnohodnotnou součástí práva soukromého. Prof. Eliáš k tomuto dodává: „*Obnova dualismu*

⁷ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 24.

⁸ zákon č. 40/1964 Sb., s účinností do 31. 12. 2013.

⁹ ZoR byl až do svého nahrazení zákonem č. 89/2012 Sb., občanským zákoníkem několikrát novelizován. Např. zákonem č. 91/1998 Sb., který bezpodílové spoluvlastnictví manželů nahradil společným jměním manželů.

soukromého a veřejného práva odůvodňuje i návrat rodinného práva do civilní kodifikace obsahující všeobecná právní pravidla pro soukromý život – neboť nic není víc soukromé než vnitřní život rodiny.“¹⁰

Nicméně při pohledu blíže je zcela zřejmé, že i přes tuto formální změnu tento nový občanský kodex celou materii rodinného práva obsaženou v ZoR s několika málo odchylkami *de facto* přebírá. Protože ale v následujících kapitolách bude této oblasti, zejména s ohledem na vznik a zánik manželství, věnován dostatečný prostor, není proto na tomto místě nutné jejich rozebrání.

2.2 Pojem a účel manželství

2.2.1 Pojem manželství

Na manželství jako pojem můžeme nahlížet z mnoha různých úhlů. V první řadě z úhlu právního, v druhé pak z pohledu sociologického nebo například z pohledu církve. Nicméně i přes rozmanitost tohoto pojmu je možné jednoznačně říci, že se jedná o historický a zcela zásadní tradiční vztah mezi mužem a ženou.

Pro vývoj právní úpravy manželství jako takového je stěžejní především pak právo římské, jehož základy s několika málo modifikacemi přetrvávají až do dnešní doby. Ve starém Římě bylo manželství chápáno jako svazek, který je mezi mužem a ženou uzavírán pouze ve prospěch muže. Z tohoto také vycházela první forma manželství, a to *matrimonium cum manu*, tedy tzv. přísné manželství, jehož podstatou byla výhradní moc manžela nad manželkou. Novějším typem manželství se později stalo tzv. *matrimonium sine manu*, tedy manželství volné. V těchto formách neměl naopak manžel nad manželkou moc žádnou, tedy ani její právní postavení se uzavřením manželství neměnilo.

Institut manželství a především pak jeho definice jako právního pojmu, se pak v průběhu staletí a v důsledku neustále měnící se právní úpravy rodinného práva vyvíjela. Například ABGB se vymezení pojmu manželství nevěnuje vůbec, pouze v § 44 zavádí založení rodinných poměrů manželskou smlouvou. Stejný postup uplatňoval také ZoPR, když se opět výslovné definici pojmu manželství nevěnuje.¹¹ Následující ZoR se již v souvislosti s manželstvím zmiňoval v § 1,

¹⁰ ELIÁŠ, K a kol. *Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. 2., dopl. a akt. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 180.

¹¹ § 1 ZoPR: „Manželství se uzavírá souhlasným prohlášením muže a ženy...“

kdy se dle tohoto jedná o společenství muže a ženy, které má být především trvalé a harmonické. Nicméně novela ZoR zákonem č. 91/1998 Sb., § 1 změnila, když pojmem manželství označila pouze trvalé společenství muže a ženy, navíc založené zákonem stanoveným způsobem. Současný OZ toto pojetí manželství převzal a v ustanovení 655 pak zaměnil pouze výraz „společenství“ za „svazek“, což dle mnohých autorů vyplývá především ze spíše osobního charakteru manželství než z majetkového.¹² Stejný zákoník pak také institutu manželství, resp. rodině jakožto základnímu účelu manželství v § 3 přisuzuje zvláštní zákonnou ochranu, a to zejména s ohledem na ustanovení článku 32 Listiny základních práv a svobod (dále jen „LZPS“).

V případě neprávni roviny institutu manželství pak například Všeobecná encyklopedie Diderot definuje manželství jako „*Právní společenství muže a ženy, které může vzniknout i zaniknout pouze zákonem stanoveným způsobem...*“¹³, sociologie chápe manželství jako: „*Obvykle společensky uznávaný, legalizovaný sexuální vztah mezi dvěma nebo více partnery opačného pohlaví...*“¹⁴ nebo v neposlední řadě katolická církev popisuje manželství jako: „*Manželský svazek, kterým muž a žena mezi sebou vytvářejí nejvnitřnější společenství celého života, zaměřené svou přirozenou povahou na prospěch manželů a na zplození a výchovu dětí je mezi pokřtěnými povýšeno Ježíšem Kristem na svátost.*“¹⁵

Manželství je tedy z výše uvedeného možné uzavřít pouze mezi mužem a ženou. Nicméně náš právní řád vedle manželství dále upravuje i zvláštní formy obdobného svazku mezi dvěma osobami. Prvním takovým je tzv. registrované partnerství, upravené zákonem č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství. Konkrétní pojetí je pak upraveno v § 1 jako trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví. Požadavek na existenci tohoto zákona přitom vyplýval nejen z ustanovení článku 3 LZPS, který zaručuje základní práva bez ohledu na pohlaví, ale také z článku 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod

¹² ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 3.

¹³ *Všeobecná encyklopedie Diderot.* 5. svazek. 1. vyd. Praha: Diderot, 1999, s. 69.

¹⁴ MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. a kol. *Velký sociologický slovník. 1. Svazek.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996, s. 590.

¹⁵ *Codex Iuris Canonici*, 1983. Stat' VII. Manželství. Kánon 1055, § 1.

(Evropská úmluva o lidských právech), zaručující právo na respektování rodinného a soukromého života.¹⁶

Druhým obdobným svazkem je potom společné soužití muže a ženy, ovšem s absencí uzavření manželství či registrovaného partnerství. Nauka pro tyto svazky užívá pojmy vztahy mezi druhem a družkou, nesezdané manželství nebo soužití ve společné domácnosti. Judikatura Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) pak těmto svazkům přiznává stejné právo na rodinný a soukromý život jako svazkům manželským.¹⁷ Pro tuto formu soužití ovšem v našem právním řádu neexistuje žádná speciální zákonná úprava, OZ pouze na některých místech upravuje případné majetkové či dědické poměry¹⁸.

2.2.2 Účel manželství

ZoR v ustanovení 1 uváděl, že hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí. OZ na tuto dikci v § 655 úzce navázal s jedinou výjimkou, kdy vedle tohoto klasického pojetí účelu manželství zavedl také vzájemnou podporu a pomoc. Někteří autoři považují právě tuto novinku za klíčovou a stěžejní, a to pak nejen v manželství, ale také v jiných formách soužití.¹⁹ ABGB se v ustanovení 44 pak účelu manželství věnoval poměrně poskrovnu, když dle tohoto se uzavřením manželské smlouvy zakládají rodinné poměry a § 16 ZoPR uváděl, že manželstvím se zakládá rodina.

Z uvedeného je však možné zcela jednoznačně dovodit, že základním společenským účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí.²⁰ Zákonné vymezení pojmu rodina přitom v OZ neexistuje.²¹ Tuto neexistenci zdůvodňují již v kapitole věnující se vývoji právní úpravy rodinného práva skutečnosti, že rodina jako taková není subjektem právních vztahů, tedy sama o sobě nedisponuje žádnými právy ani povinnostmi. Z tohoto důvodu se při výkladu rodiny jako pojmu, musíme zaměřit na jiná společenská odvětví. Například Velký slovník naučný pojednává: „*Rodina je původní a nejdůležitější*

¹⁶ Blíže Oliari a kol. vs. Itálie, rozsudek 4. senátu Evropského soudu pro lidská práva ze dne 21. 7. 2015, stížnosti č. 18766/11 a 36030/11.

¹⁷ Blíže Keegan vs. Irsko, rozsudek senátu ESLP ze dne 26. 5. 1994, stížnost č. 16969/90.

¹⁸ § 1636 OZ: „*Nedědí-li zůstavitelovi potomci, dědí ve druhé třídě manžel, ..., a dále ti, kteří žili se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti...*“

¹⁹ Např. HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 4.

²⁰ Stanovisko Nejvyššího soudu ČR sp. zn. Rozbor Pls 4/66, ze dne 30. 5. 1966.

²¹ Pouze ABGB v § 40 uváděl: „*Rodinou se rozumějí rodičové se všemi svými potomky.*“

sociální skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou. Je založena na manželství či pokrevním příbuzenství. Členové rodiny jsou spojeni společným soužitím, vzájemnou morální odpovědností a vzájemnou pomocí. ... Za základní jsou považovány funkce reprodukční, ekonomická, výchovná, socializační a ochranná.“²²

Nicméně i přesto, že existuje takto zákonem, jinými společenskými odvětvími či judikaturou vymezený účel manželství, v praxi často dochází k uzavírání manželství ze zcela jiných důvodů. Ty pak především vycházejí z různých společenských situací, událostí či podmínek, mezi nimi například hospodářské, sociální či ekonomické nebo psychologické.

²² *Velký slovník naučný. Encyklopedie Diderot. 1. vyd. Praha: Diderot, 1999, s. 1249.*

3 VZNIK MANŽELSTVÍ

3.1 Osobní předpoklady

Pro řádně uzavřené a bezvadné manželství je nutné zcela nepochybně splnit řadu zákonných požadavků. V této kapitole bude pojednáno o požadavcích kladených zákonodárcem na osoby, které hodlají manželství uzavřít. OZ pak v této věci v § 671 zmiňuje způsobilost uzavřít manželství, která je ve smyslu ustanovení § 672 a násl. vymezena taxativně tzv. zákonnými překážkami manželství, resp. *impedimenta matrimonii*, které tyto požadavky definují.

Zákon ovšem pamatuje také na případy, kdy osoby uzavírající manželství tyto překážky nerespektují a i přes jejich existenci manželství uzavřou. Za těchto okolností sice fakticky svazek manželský vznikne se všemi právními následky, nicméně bude trpět takovými vadami, pro které bude možné takové manželství prohlásit soudem za neplatné. Do tohoto okamžiku se však ve smyslu ustanovení § 681 OZ na takové manželství pohlíží jako na platně uzavřené.²³

3.1.1 Sňatečný věk

Z předchozí kapitoly zásadně vyplývá vážnost, vzácnost a také především základní účel manželství. Zákon proto pro toto naplnění vyžaduje od osob vstupujících do manželství určitou míru vyspělosti, a to po všech stránkách. Z tradičního vývoje nejen našeho právního řádu, ale také západoevropských zemí je potom tato zralost, resp. vyspělost určována dle věkové hranice.

V průběhu vývoje právních řádů byla ve většině evropských zemí, u nás bez výjimky, tato věková hranice stanovena na 18 let. Dověšením tohoto věku se také člověk stává ve smyslu ustanovení 30 OZ plně svéprávným, resp. zletilým²⁴. Ustanovení 672 OZ pak v otázce uzavření manželství stanovuje, že nezletilý, který není plně svéprávný, nemůže manželství uzavřít. Nicméně tato podmínka neplatí bezvýhradně.

²³ K tomuto blíže viz kapitola 3.8 Zdánlivé manželství a neplatnost manželství.

²⁴ § 30 odst. 2 OZ: „Před nabytím zletilosti se plně svéprávnosti nabývá přiznáním svéprávnosti, nebo uzavřením manželství.“

Jak vyplývá z § 672 odst. 2 OZ, soud může ve výjimečných případech a z důležitých důvodů povolit uzavření manželství také nezletilému²⁵, který není plně svéprávný, avšak dovršil 16 let věku. Řízení o povolení uzavřít manželství je pak nově upraveno zákonem č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen „ZŘS“) oproti předchozí úpravě OSŘ.

Z ustanovení 367 ZŘS vyplývá, že k podání návrhu na povolení uzavření manželství, je aktivně legitimován jen a pouze nezletilý, který hodlá manželství uzavřít. Pokud by byl podán někým jiným, např. rodiči nebo druhým snoubencem, soud takovýto návrh zamítne. Stěžejní pro toto řízení je pak fáze dokazování, ve které se, jak uvádí JUDr. Zahradníková: „*Soud snoubenců dotazuje, zda si uvědomují povinnosti, které jim založením rodiny vzniknou, zda umějí hospodařit s penězi a zda ovládají domácí práce a péči o děti.*“²⁶

Neméně zásadní je přezkum výše zmíněných důležitých důvodů pro povolení uzavřít manželství. Jaké důvody jsou považovány za důležité, musíme vyvozovat z judikatury a praxe soudů. Zcela jednoznačně jimi jsou např. těhotenství snoubenky nebo již narozené dítě, ovšem ne absolutně. Soudy totiž v těchto případech, dále jako důležitý důvod připouštějí společné soužití druha a družky, ekonomické nebo zdravotní účely manželství aj. Je zároveň ovšem povinností soudů posuzovat tyto důvody velmi individuálně, dle jednotlivých hledisek konkrétního daného případu, proto např. samotné těhotenství snoubenky nemusí být důvodem pro povolení uzavřít manželství vždy.²⁷

Konečně, výsledkem tohoto řízení je rozsudek, kterým soud nezletilému povolí uzavřít manželství. Okamžikem, kdy tento pak opravdu manželství uzavře, nabývá ve smyslu ustanovení 30 odst. 2 OZ plné zletilosti, kterou nepozbývá ani případným zánikem takového manželství.

3.1.2 Svěprávnost zletilého

Zatímco předchozí kapitola se týkala oblasti svéprávnosti osob nezletilých, v této kapitole bude pojednáno o svéprávnosti osob zletilých, což je další stěžejní

²⁵ Např. v Anglii je nutný také souhlas rodičů, poručníka nebo zvláštního orgánu, viz § 3 odst. 1 písm. b) Marriage Act 1949.

²⁶ WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 125.

²⁷ Stanovisko Nejvyššího soudu ČR sp. zn. Cpj 179/75, ze dne 31. 5. 1976.

požadavek, kladený na osoby uvažující o uzavření manželství. Předchozí občanský zákoník upravoval svéprávnost v ustanovení 8, jako „způsobilost k právním úkonům“. OZ pak v § 15 odst. 2 vykládá pojem svéprávnost jako „způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem, resp. právně jednat“.

Z dikce § 673 OZ vyplývá, že osoba, která byla ve svéprávnosti v oblasti manželské omezena, nemůže manželství uzavřít. Tato konstrukce vychází z § 55 OZ, kdy je nově možné člověku jeho svéprávnost pro určitou oblast pouze omezit, nikoliv zbavit, jako tomu bylo ještě za účinnosti předchozího občanského zákoníku. Z uvedeného lze také dovodit, že pokud byla člověku omezena svéprávnost pro jinou než sňatkovou oblast, nevyplývá z tohoto pro něj zákonná překážka uzavření manželství.

K rozhodnutí o případném omezení je poté ve smyslu § 57 odst. 1 OZ příslušný pouze soud a to jedině z důvodu nepřechodné²⁸ duševní poruchy, pro kterou člověk není schopen samostatně právně jednat.²⁹ Stejně jako v předchozím případě bude i toto řízení prováděno dle ZŘS, a to konkrétně dle ustanovení 34 a násl. Řízení je i zde zahájeno na návrh, nicméně zákon nevylučuje zahájení i bez návrhu. Z dikce § 35 vyplývá, že aktivně legitimovaným k jeho podání není bezvýhradně ten, o jehož omezení svéprávnosti se jedná, nýbrž také zdravotní ústav či státní zástupce. Stěžejní fází je pak dokazování, kdy mají soudy povinnost dle § 38 odst. 2 ZŘS posuzovaného vždy bez výjimky zhlédnout. Účelem tohoto je zjištění, do jaké míry je posuzovaný schopen (neschopen) samostatně jednat, což je samozřejmě cílem celého řízení. Konečně, výsledkem je rozsudek, kterým soud omezí posuzovanému svéprávnost, z konstrukce § 59 OZ vždy ale nejdéle na 3 roky.

Uvedená zákonná konstrukce nicméně pro mnoho autorů³⁰ představuje poměrně nešťastnou volbu, resp. vůbec její existenci a zakotvení do OZ považují až za krok v rozporu s ústavním pořádkem České republiky. Ve svém názoru se opírají především o Úmluvu OSN o právech osob se zdravotním postižením,

²⁸ Důvodová zpráva k § 57 OZ říká: „*Přechodná duševní porucha (vyvolaná stresem, alkoholickým opojením...) není důvodem pro zásah do svéprávnosti jejím soudním omezením; jednání v této poruše se posoudí se zřetelem ke konkrétním okolnostem případu.*“

²⁹ Pojem duševní porucha byl do našeho právního řádu zaveden až ZoPR v § 8. Do té doby se užíval § 48 ABGB: „*Zuřiví, šílení, blbí a nedospělí nemohou učinit platnou manželskou smlouvu.*“

³⁰ RITTIHOVÁ, B., MATIAŠKO, M. Svéprávnosti, quo vadis? *Právo a rodina*. 2015, roč. 17, č. 10, s. 3.

a to pak konkrétně o článek 10³¹, z jehož nedodržování vyvozují, že by svéprávnost v oblasti manželské, vůbec neměla být omezována, a proto by toto ustanovení mělo být zrušeno.

Osobně ovšem pokládám tyto názory za poměrně hysterické a nedůvodné. Vždyť institut manželství je tradičně velmi považován, jeho účelem je založení rodiny a zakládá také zásadní práva a povinnosti. Domnívám se proto, že v těchto zásadních pojmech, by osoby s omezenou svéprávností nebyly dostatečně schopny obstát, a tedy že ani zákonodárce nebude v tomto směru uvažovat o změně úpravy.

3.1.3 Monogamie

Požadavek neexistence jiného statusového svazku vychází z dikce § 674 OZ, který neumožňuje uzavřít osobě, která již jiné manželství či registrované partnerství dříve uzavřela, nové manželství. Tímto navazuje na úpravu předchozího ZoR, a to pak konkrétně § 11, který zakazoval uzavření manželství mezi ženatým mužem či vdanou ženou (nicméně o registrovaném partnerství se nezmiňoval). Nově zákonodárce také výslovně zavádí překážku jiného statusového svazku uzavřeného v zahraničí, např. ve smyslu tzv. občanského paktu solidarity, uzavíraného ve Francii za účelem úpravy majetkových poměrů.³²

Protože uzavřením manželství mezi mužem a ženou dochází ke změně jejich statusového postavení, je také případný jiný takovýto statusový vztah považován za nežádoucí. V tomto směru náš právní řád vychází z historické tradice monogamie, která je také považována za stěžejní zásadu rodinného práva moderních vyspělých zemí. Nicméně poměrným negativním fenoménem v těchto zemích je také vysoké procento rozvodovosti, proto mnozí autoři hovoří o tzv. sukcesivní monogamii, kdy zaniklý svazek není již překážkou pro nový, proto také monogamie v tomto směru není bezvýhradná.³³

Zásada monogamie přitom není upravována jen právem soukromým, resp. normami občanského práva. Její porušení je zakotveno také v normách práva

³¹ Článek 10 Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením: „*Státy... potvrzují, že každá lidská bytost má přirozené právo na život, a přijmou veškerá nezbytná opatření k zajištění účinného užívání tohoto práva osobami se zdravotním postižením na rovnoprávném základě s ostatními.*“

³² Důvodová zpráva k § 674 OZ.

³³ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Doplněk, 2006, s. 72.

veřejného, resp. trestního. Již zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění k 1. 1. 1927 v ustanovení 206 považoval dvojnásobné manželství za zločin a ve smyslu § 208 za něj ukládal trest žaláře od jednoho roku do pěti let. Tato ochrana normami trestního práva je zachována i dnes v našem moderním právním řádu, a to konkrétně pak v zákoně č. 40/2009 Sb., trestním zákoníku (dále jen „TrZ“) v ustanovení 194.³⁴

V návaznosti na toto ustanovení TrZ vyvstává ovšem otázka, jak to bude v případě uzavřeného registrovaného partnerství. Zákonodárce totiž i přesto, že z příslušného ustanovení OZ vyplývá statusová překážka tohoto svazku, opomněl tuto překážku zavést také do norem trestního práva. Z § 194 TrZ proto vyplývá, že pouze mnohost uzavřených manželství bude trestným činem, nikoli registrovaných partnerství.

3.1.4 Příbuzenský vztah

Dalším stěžejním předpokladem, který zákon na osoby uzavírající manželství klade, je neexistence příbuzenského vztahu mezi nimi navzájem. Příbuzenský³⁵ vztah je přitom z historického pohledu jedna z vůbec nejstarších překážek uzavření manželství. OZ pak touto materií navazuje na předchozí ZoR, když v dikci § 675 zakazuje uzavřít manželství mezi předky a potomky, sourozenci a také mezi osobami, jejichž příbuzenství vzniklo osvojením.

Biologický pokrevní vztah mezi předky a potomky představuje vztah mezi rodiči a dětmi, jinými slovy linií přímou. Tato překážka uzavření manželství byla právně zakotvena již v ustanovení 65 ABGB, kdy byla uvedena jako překážka vztahu vzestupného a sestupného. Otázka sourozenců je pak známa jako linie pobočná a není v tomto případě rozlišováno mezi sourozenci plnorodými (stejní rodiče) nebo polorodými (pouze jeden z rodičů je jim společný). Z taxativního vymezení zmíněného ustanovení 675 OZ pak tedy vyplývá, že existence takového příbuzenského vztahu představuje překážku uzavření manželství a tyto osoby tak spolu manželství uzavřít nesmějí, jiným příbuzným přitom tato překážka nevzniká.

³⁴ § 194 TrZ: „Kdo za trvání svého manželství uzavře manželství jiné, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.“

³⁵ „Vztah fyzických osob vyplývající z jejich pokrevního původu, kdy buď jedna osoba pochází od druhé (předci a potomci - linie přímá), nebo dvě osoby pocházejí od téhož předka (linie pobočná).“ Velký slovník naučný. Encyklopedie Diderot. 1. vyd. Praha: Diderot. 1999. s. 1191; § 771 OZ: „Příbuzenství je vztah osob založený na pokrevním poutu, nebo vzniklý osvojením.“

Jak uvádí prof. Hrušáková: „*Zákaz sňatků mezi nejbližšími pokrevními příbuznými je dán spíše důvody morálními a společenskými, než důvody biologickými (blízké příbuzenství pouze zesiluje možnost přenosu geneticky podmíněných onemocnění).*“³⁶ V tomto ohledu autorka vychází zejména z již tradičně zakotveného zákazu tzv. incestu, jinými slovy krvesmilstva či pohlavního styku mezi příbuznými. Tímto zákazem totiž dochází k základnímu a stěžejnímu rozlišení, jakou sociální roli uvnitř rodiny má každý člen.³⁷ Konkrétnímu zákonnému vymezení incestu se pak věnuje ustanovení 188 TrZ, které považuje takovouto soulož mezi přímými příbuznými a sourozenci za trestný čin, zejména s ohledem na genetické degenerace případných potomků.

Vedle klasického biologického pojetí příbuzenství OZ ve zmiňovaném ustanovení zavádí také překážku příbuzenství právního, založeného osvojením. Institutem osvojení se z dikce ustanovení 794 OZ rozumí přijetí cizí osoby (nezletilé i zletilé) za svou. Okamžikem vzniku takového vztahu pak vzniká mezi osvojitelem a osvojencem ve smyslu § 795 OZ takový vztah, jaký je mezi rodičem a dítětem. Nicméně i přesto biologický vztah osvojence k původní rodině nezaniká, z čehož je nutné dovodit stejnou zákonnou překážku.³⁸ Manželství by tedy tímto nemohli uzavřít např. sourozenci, z nichž jeden byl v útlém věku nezrušitelně osvojen a přešel do jiné, tj. adoptivní rodiny.³⁹ Na rozdíl od biologického pokrevního vztahu může být však osvojení zrušeno. V takovém případě by již zákonná překážka k uzavření manželství neexistovala.

3.1.5 Pěstounství, svěřenectví a poručenství

Závěrečnou, poslední nezbytností, kterou zákon na osobách uzavírajících manželství požaduje, je spatřována v neexistenci pěstounství, svěřenectví nebo poručenství. Předchozí ZoR se této problematice blíže nevěnoval, zakotvoval pouze předchozí zákonnou překážku příbuzenského vztahu, resp. osvojení.

Významem těchto tří institutů je (zásadně) soudem určená náhradní rodinná péče dětem, jejichž zpravidla rodiče nemohou tuto péči vykonávat sami.

³⁶ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Doplněk, 2006, s. 73.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Důvodová zpráva k § 675 OZ: „*Právní příbuzenství neruší přirozené příbuzenství do té míry, že by otevíralo možnost uzavření manželství mezi biologicky příbuznými osobami.*“

³⁹ FIALA, J., ŠVESTKA, J. K některým otázkám osvojení jako formy náhradní rodiny, in *Rodiče a děti v socialistickém právu rodinném*. Ústav státní správy, Praha, 1985, s. 56.

Soudy proto v jednotlivých případech ustanovují dítěti zpravidla fyzickou osobu, která tuto péči nahrazuje. Z uvedeného vyplývá, že existencí některého z těchto institutů se tak stává dítě na příslušné osobě závislé, proto zde není manželství přípustné.

Nicméně existence těchto právních vztahů a s ní spojená překážka uzavření manželství není trvalá, její trvání je vlastně pouze 2 roky.⁴⁰ Z předchozích kapitol totiž vyplývá, že nejnižší možný věk k uzavření manželství je 16 let, tato věková hranice je tedy také spodní hranicí pro tyto instituty. Ovšem dovršením věku 18 let se dítě stává zletilým a tímto okamžikem právní vztah a také závislost zaniká. Dotyčným osobám pak již nic v uzavření manželství nebrání.

3.2 Formy sňatku

K pojmu sňatku se blíže vyjadřuje Doc. Radvanová: „*Sňatek (uzavření manželství, vznik manželství) je právem upravený (a jediné přípustný) způsob vzniku manželství; je to právní institut sloužící založení stavu manželství, právní důvod vzniku právního poměru manželství.*“⁴¹ JUDr. Zuklínová pak dodává: „*Sňatek, tedy uzavření manželství, je právním jednáním, neboť jde o projev či prohlášení vůle, které má právní následky.*“⁴² Z uvedeného vyplývá, že sňatek je zcela zásadním institutem soukromého práva, je proto důležité věnovat jeho vývoji zvláštní pozornost.

Na většinu záležitostí společenského i každodenního života měla po staletí zcela zásadní vliv křesťanská církev. Nejinak tomu bylo i ohledně institutu sňatku, resp. manželství, k jehož uzavření muselo docházet v prostorách kostela za současného požehnání duchovního. Tzv. Tridentským koncilem v roce 1563 byla pak zakotvena přesná podoba církevního sňatku, která je až na pár obměn zachována do dnes.⁴³

Zákonná úprava pak z podoby obligatorního církevního sňatku úzce vycházela, kdy ABGB ve své původní podobě z roku 1811 zakotvoval pouze tuto

⁴⁰ Pokud by došlo ve smyslu ustanovení 37 OZ k emancipaci nezletilého, tato překážka pozbývá významu.

⁴¹ RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 1999, s. 15.

⁴² ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 9.

⁴³ V západních zemích Evropy ovšem civilní sňatek našel své místo poměrně brzy. Např. v Nizozemí již v roce 1580, v Anglii roku 1653 nebo ve Francii v roce 1787.

formu sňatku. V roce 1868 bylo zavedeno tzv. nouzové civilní manželství, kterým bylo umožněno uzavření manželství osobám, jež duchovní odmítl oddat z důvodů, které ABGB neuznával. V roce 1870 byl pak uzákoněn civilní sňatek pro osoby, které nebyly příslušníky žádné zákonem uznávané církve.

Zcela zásadní průlom pak přineslo období první republiky, když byl přijat zákon č. 320/1919 Sb., tzv. *manželská novela*, která poprvé právně upravila jak církevní, tak také civilní formu sňatku a poskytla tak možnost výběru. Nicméně ZoPR tuto koncepci zcela zrušil, když v ustanovení 1 zakotvil jako jediný možný sňatek civilní, uzavíraný před místním národním výborem. Církevní sňatky byly tak zcela neakceptovány, a to dokonce pod pohrůžkou trestní sankce.⁴⁴ Tato sekularizace pak byla převzata také původním zněním ZoR, a to až do roku 1992.

Novela ZoR provedená zákonem č. 234/1992 Sb. opět do našeho právního řádu zavedla obě formy sňatku. Bylo tak umožněno uzavírat jak sňatek civilní, tak také církevní. Druhá zásadní novela, tzv. *velká novela ZoR* č. 91/1998 Sb. pak zavedla např. konečnou změnu formulace civilního sňatku na sňatek občanský, upravila poměr mezi oběma formami sňatku⁴⁵ nebo uzákonila povinnost tzv. předdodavkového řízení pro oba sňatky, ne jen pro občanský, jak tomu bylo dopsud.

OZ ve své úpravě ponechal obě formy sňatku. Nicméně z důvodové zprávy vyplývá, že zákonodárcův původní věcný záměr byl zcela odlišný. Uvažovalo se totiž pouze o obligatorním občanském sňatku, který by také jako jediný zakládá konstitutivní účinky. Vzhledem k obecně známé skutečnosti, že občané České republiky jsou v drtivé většině ateisté, se tato úvaha jeví jako logická. Zmíněný záměr se ovšem nesetkal s pochopením, zejména s ohledem na konstrukci čl. 3 LZPS, jenž zaručuje práva bez ohledu na víru a náboženství. Zákonodárce proto od tohoto záměru upustil: „*V samém závěru příprav návrhu nového civilního kodexu bylo politicky rozhodnuto, že vhodnější je řešení, které občanským sňatkům postaví na roveň některé sňatky církevní, a to s ohledem na sociální citlivost odlišného státního zásahu do soukromého života osob po té, co*

⁴⁴ § 211 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona: „*Kdo při výkonu své duchovenské činnosti...poruší ustanovení zákona o právu rodinném, zejména tím, že vykoná sňatkové obřady náboženské s osobami, které spolu neuzavřely manželství, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.*“

⁴⁵ § 10 odst. 1 ZoR: „*Byl-li uzavřen občanský sňatek, nemají následné náboženské obřady právní následky.*“ Odst. 2: „*Byl-li uzavřen církevní sňatek, nelze následně uzavřít občanský sňatek.*“

byly církevní sňatky s právně statusovými účinky do našeho právního řádu v roce 1992 zavedeny.⁴⁶ Církevní sňatek v zákoně i se všemi konstitutivními účinky tedy ponechal, pouze zákonem vymezuje podmínky, které musí církve nebo náboženské společnosti splnit, aby byly k provádění sňatků oprávněny⁴⁷

Osobně se plně s konečným rozhodnutím zákonodárce ztotožňuji. Vždyť OZ ve svých úvodních ustanoveních obsahuje základní zásady soukromého práva, k čemuž prof. Eliáš připomíná: „*Synchronně s Listinou (čl. 1) se zákoník hlásí k ochraně svobody a důstojnosti člověka a jeho přirozeného práva brát se o vlastní štěstí (§ 3 odst. 1 OZ). To je základ, který dává smysl naplňování zásady autonomie vůle, neboť každý z nás má možnost volby hledat si své štěstí, kde chce. Jde o reakci na nedávnou minulost, kdy se státní moc stavěla do role, že ona nejlépe ví, kde je naše štěstí, a mocensky nás tam vrážela i po zlém, pokud jsme měli jinou představu.*“⁴⁸ Z těchto slov, zejména pak s ohledem na socialistický režim, který v minulém století otázku důstojnosti a práv člověka absolutně ignoroval, považuji v našem demokratickém právním státě až za povinnost ponechat na svobodné vůli každého, jakou formou manželství uzavře.

3.2.1 Občanský sňatek

Z dikce ustanovení 657 odst. 1 OZ vyplývá, že o občanský sňatek se jedná tehdy, když je vůle snoubenců projevována před orgánem moci veřejné za přítomnosti matrikáře. Z tohoto ustanovení také vyvstává základní rozdíl, který odlišuje sňatek občanský a církevní. Občanský sňatek, resp. sňatečný obřad, je prováděn orgánem veřejné moci, církevní orgánem církve.

Navazující § 658 odst. 1 pak uvádí, který orgán veřejné moci je tím příslušným k provedení sňatečního obřadu. Nicméně jedná se o ustanovení pouze odkazující na jiný právní předpis, který tento orgán stanoví: „*Navrhuje se, aby občanský sňatečný obřad mohl provést v podstatě kterýkoli úřad, pokud je to stanoveno zvláštním zákonem (tím se rozumí zákon o obcích).*“⁴⁹ Tento zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecním zřízení) ovšem žádnou konkrétní úpravu

⁴⁶ Důvodová zpráva k § 657 OZ.

⁴⁷ Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církvi a náboženských společností a o změně některých zákonů.

⁴⁸ ELIÁŠ, K. Nový občanský zákoník ve Sbírce zákonů. *Právní rozhledy*. 2012, roč. 20, č. 7, s. 231.

⁴⁹ Důvodová zpráva k § 658 OZ.

těchto orgánů neobsahuje. V tomto ohledu by se mohla jevit předchozí úprava § 4 ZoR jako vhodnější, když poměrně vyčerpávajícím způsobem vymezila orgány příslušné k provádění sňatečného obřadu, resp. oddávajícího, jmenovitě starostu, místostarostu nebo pověřeného člena zastupitelstva obce. Ovšem prof. Hrušáková k tomuto dodává: „*Je otázka, zda je vhodné uvádět vymezení konkrétních oddávajících v předpisu soukromoprávní povahy, neboť tato skutečnost víceméně přímo vyplývá z právní úpravy státní správy a samosprávy (obecněji problém správního práva) nebo by spíše měla být obsažena v těchto předpisech.*“⁵⁰

Na toto tak vhodně reagoval zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících předpisů (dále jen „MatrZ“). Jmenovaný zákon tak výčet osob provádějících sňatečný obřad de facto převzal a zakotvil v § 11a odst. 1., nicméně bez výrazných změn. Dle tohoto ustanovení tak snoubenci uzavírají manželství před starostou, místostarostou nebo pověřeným členem zastupitelstva obce, městské části hlavního města Prahy, městského obvodu nebo městské části územně členěného statutárního města, které jsou matričním úřadem.⁵¹

Z konstrukce § 657 odst. 1 OZ a § 11a odst. 2 MatrZ dále vedle oddávajícího vyplývá povinná účast také matrikáře. Matrikář je zaměstnancem místně příslušného matričního úřadu se zvláštní odbornou způsobilostí. Jeho základním úkolem je především dbát na řádný slavnostní průběh sňatečního obřadu. Pokud by ale byl obřad vykonán bez jeho přítomnosti, mělo by to za následek vznik tzv. zdánlivého manželství, resp. manželství by pro porušení závazné zákonné podmínky právně nevzniklo.

Na jakém místě se pak občanský sňatek provádí, upravuje § 663 odst. 1 OZ. Zpravidla jsou sňatečné obřady prováděny na místech, které určí orgán veřejné moci příslušný k jeho vedení. Nejčastěji se tak bude jednat o obřadní síň přímo v budovách obecních úřadů nebo případně na místech jiných k tomu orgánem určených. Nicméně tato teze neplatí bezvýhradně. Zmíněné ustanovení totiž ukládá příslušnému orgánu přihlížet k vůli snoubenců. Z tohoto tak vyplývá, že pokud snoubenci požádají o provedení obřadu na kterémkoli jiném místě, a současně toto místo splňuje požadavky zejména na slavnostnost obřadu, úřad

⁵⁰ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Doplněk, 2006, s. 62.

⁵¹ K matričnímu úřadu blíže viz § 3 MatrZ.

této žádosti vyhoví. Nezřídka se tak manželství uzavírají např. v zahradách, restauracích nebo na hradech či zámcích.

3.2.2 Církevní sňatek

Z úvodu kapitoly věnující se formám sňatku vyplývá, že církevní sňatek byl do našeho právního řádu jako rovnocenný se sňatkem občanským zakotven novelou č. 234/1992 Sb., s účinností od 1. 7. 1992.

Ustanovení 657 odst. 2 OZ uvádí: „*Projevili-li snoubenci vůli, že spolu vstupují do manželství, osobně před orgánem církve nebo náboženské společnosti oprávněné k tomu podle jiného právního předpisu, jedná se o církevní sňatek.*“ Pro řádný vznik manželství je tedy zásadní, aby bylo uzavřeno před církví nebo náboženskou společností k tomu oprávněnou, načež OZ odkazuje na jiný právní předpis, kterým pro tyto účely je zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů.

Aby příslušná církev či náboženská společnost byla oprávněna k provádění církevních sňatků, musí dle ustanovení 6 tohoto zákona být registrována⁵² a dále ve smyslu ustanovení 7 odst. 1 písm. c) získat oprávnění ke konání církevních sňatků. Takové manželství, které by pak bylo uzavřeno neregistrovanou církví, by právně vůbec nevzniklo (*non matrimonium*), resp. ve smyslu § 677 odst. 2 OZ b) by se jednalo o manželství zdánlivé.

Otázce, kdo bude osobou provádějící sňatečný obřad, resp. oddávající, se věnuje § 658 odst. 2 OZ. Z dikce příslušného ustanovení a také z důvodové zprávy vyplývá, že tuto osobu pověřuje sama církev, záleží tedy pouze na vnitřních předpisech příslušné církve, resp. náboženské společnosti.⁵³ Stejný princip bude uplatňován také pro případy místa konání církevního sňatku, § 663 odst. 2 OZ opět odkazuje na vnitřní předpisy církve.

Na rozdíl od občanského sňatku není však pro sňatky církevní povinná přítomnost matrikáře. JUDr. Zuklínová tuto absenci vysvětluje: „*Oprávnění oddávat je považováno za právo církvi státem delegované, takže veškeré úřední*

⁵² Registr je veden Ministerstvem kultury.

⁵³ Codex Iuris Canonici, 1983. Stať VII. Manželství. Kánon 1108, § 1: „*Platná jsou pouze ta manželství, která se uzavírají před místním ordinářem nebo farářem anebo před knězem nebo jáhnem.*“

úkony (zejména předšňatkové řízení) vykonává orgán státu (matriční úřad).“⁵⁴ Tato nepřítomnost tedy nezakládá tzv. zdánlivé manželství. Ostatní zákonem stanovené podmínky však pro církevní sňatek platí bez výjimky, zejména pak zákonné překážky manželství. Pokud tedy např. manželství církevní formou uzavřou příbuzní v linii přímé nebo osoba omezené svéprávnosti, ve smyslu ustanovení 677 odst. 2 OZ takové manželství nevznikne.

Nicméně, zákon stanovuje v § 666 odst. 2 OZ zvláštní povinnost pro oddávající církevních sňatků. *„Byl-li uzavřen církevní sňatek, je oddávající povinen do tří pracovních dnů od uzavření manželství doručit matričnímu úřadu, ..., protokol o uzavření manželství s uvedením skutečností podle jiného právního předpisu.“* Uvedené skutečnosti, resp. příslušné náležitosti takového protokolu pak stanoví zejména § 40 MatrZ. V případě, že však oddávající tuto svou povinnost nesplní, nevyvozuje to žádné důsledky pro něj, nýbrž pro novomanžele, matriční úřad jim totiž nebude moci vydat oddací list.⁵⁵

3.3 Zasnoubení

Z dobového vývoje zasnoubení (lat. *sponsalia pro futuro*) jako právní institut v různých podobách znalo již právo římské.⁵⁶ Z uvedeného latinského spojení vyplývá, že se jednalo o jakýsi příslib do budoucnosti uzavřít manželství, jehož nedílnou součástí bylo tzv. věno. Věnem se pak rozuměl majetek (libovolného charakteru, např. pozemky, peněžní prostředky, věcná práva aj.), který žena vstupující do manželství (nebo za ni někdo jiný), poskytuje manželovi na náhradu nákladů s manželstvím spojených. Věno přitom také sloužilo i jako náhrada škody pro případ zrušení zasnub, kdy jako takové automaticky zůstávalo ve vlastnictví muže.

⁵⁴ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 11.

⁵⁵ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 - 975). Komentář.* 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 27.

⁵⁶ Zasnoubení zná ale také právo církevní. Codex Iuris Canonici z roku 1983 uvádí: *„Příslib manželství, ať jednostranný nebo oboustranný čili zasnoubení, se řídí partikulárním právem, stanoveným biskupskou konferencí s přihlédnutím k obyčejům a světským zákonům.“* Stať VII. Manželství. Kánon 1062, § 1.

Z této úpravy římského práva poměrně úzce vycházel také ABGB, který sice zasnoubení i nadále za právní institut považoval, nicméně ho spojoval pouze s některými právními následky, zejména pak v oblasti majetkového práva.⁵⁷

Ustanovení 45 ABGB tak zavádí pod pojmem zasnoubení „*zatímní slib vstoupiti v manželství, necht' byl dán nebo přijat za jakýchkoli okolností nebo podmínek, nezpůsobuje právního závazku.*“. Dobová judikatura přitom zaváděla požadavek oboustrannosti tohoto slibu nebo alespoň souhlas učiněný druhou stranou mlčky.⁵⁸ Okamžikem učinění takového slibu pak ekvivalentně jako v římském právu vznikalo manželovi právo na věno a v případě, kdy manželka byla nemajetná, měli povinnost k jeho úhradě její rodiče. Hned v následujícím ustanovení § 46 pak ABGB upravoval právní účinky odstupu od zasnoubení: „*Jen strana, z jejíž strany nebyla zavedena důvodná příčina k odstupu, má nárok na náhradu skutečné škody.*“ V těchto případech měl ale dotčený nárok pouze na náhradu skutečné škody, nikoliv za případný ušlý zisk nebo poskytnuté dary.⁵⁹

S účinností zákona o právu rodinném, zasnoubení jako právní institut z našeho právního řádu vymizel. Jmenovaný zákon se pouze v § 1 odst. 2 zmiňuje o pojmu snoubenci, nahrazující zákon o rodině dokonce ve svém původním znění tuto terminologii zcela absentoval, když se zmiňoval pouze o muži a ženě, kteří chtějí uzavřít manželství. Opětovně se pojem snoubenci do tohoto zákona navrátil až tzv. *velkou novelou* v roce 1998, kdy v § 2 uváděl: „*Muž a žena, kteří chtějí spolu uzavřít manželství (dále jen „snoubenci“)*...“.

Na novelizovaný ZoR současný OZ navazuje, když v ustanovení § 656 odst. 1 s pojmem snoubenci pracuje.⁶⁰ Nicméně současná úprava kodexu občanského práva zasnoubení i nadále jako právní institut nezná, nejsou tedy regulovány ani právní následky, zejména pak pro případy, kdy k zamýšlenému sňatku nedojde.⁶¹

Vyvstává však otázka, zda tomu tak v praxi opravdu bude. Z podstaty zasnoubení totiž vyplývá, že bez vzájemné dohody, resp. konsenzu mezi mužem

⁵⁷ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 6.

⁵⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR Rv I 1096/33, ze dne 4. 4. 1935.

⁵⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR Rv I 614/19, ze dne 20. 1. 1920 nebo Rv I 1413/39, ze dne 27. 2. 1940.

⁶⁰ § 656 odst. 1 OZ: „*Manželství vzniká svobodným a úplným souhlasným projevem vůle muže a ženy, kteří hodlají vstoupit do manželství (dále jen „snoubenci“), že spolu vstupují do manželství.*“

⁶¹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Doplněk, 2006, s. 53.

a ženou by žádné manželství v budoucnu nevzniklo. Součástí takovéto dohody a celého procesu směřujícího k uzavření manželství jsou pak ze společenské praxe dozajista přípravy, které vyžadují vynaložení určitých nákladů nebo poskytování darů. V tomto ohledu by poté v případě odstoupení jednoho ze snoubenců připadaly v úvahu občanskoprávní důsledky, například dle ustanovení 2072 odst. 1 OZ by dárce mohl požadovat navrácení poskytnutého daru (např. zásnubního prstenu) z důvodu zjevného porušení dobrých mravů.⁶²

Nicméně vzhledem ke skutečnosti, že zasnoubení je stále chápáno jako určitý společenský vztah soukromého práva, lze tedy i na něj vztáhnout zásadní zásadu autonomie vůle. Bude proto i nadále především na svobodné vůli snoubenců, zda si své majetkové poměry a případné následky zrušení zasnoubení upraví ještě před vznikem manželství.

3.4 Předoddavkové řízení

Aby manželství mohlo být uzavřeno, je nejprve nutné ověřit, zda jsou snoubenci způsobilí sňatek uzavřít a zda jim v tom nebrání zákonné nebo jiné překážky. Takovýto postup se pak v praxi nazývá předoddavkovým nebo také předšňatkovým řízením.

Dle současné právní úpravy je toto řízení obligatorní jak pro sňatek občanský, tak také církevní. Nicméně v minulosti tomu tak nebylo vždy. Po novelizaci ZoR zákonem č. 234/1992 Sb. byly sice v našem právním řádu obě formy sňatku zrovnoprávněny, zákonodárce ovšem nepovažoval za nutné stanovit obligatorní předoddavkové řízení také pro sňatek církevní. Vycházel přitom z ustálené praxe, kdy duchovní příslušné církve takové řízení *de facto* provádějí sami podle vnitřních předpisů své církve, pokud však existovaly.⁶³ Tento postup se ovšem negativně projevil zvýšeným počtem neplatných manželství.⁶⁴ Proto bylo rozhodnuto, že obligatornost předoddavkového řízení bude stanovena pro oba sňatky, což také novela ZoR v roce 1998 zakotvila.

⁶² Blíže k pojmu dobrých mravů Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. II ÚS 249/97, ze dne 26. 2. 1998.

⁶³ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Doplněk, 2006, s. 59.

⁶⁴ „... například v době církevního sňatku nebyl ještě pravomocný rozsudek o rozvodu předchozího manželství, chybělo uznání zahraničního rozvodového rozsudku Nejvyšším soudem ČR, nevěsta byla nezletilá, apod.“ Tamtéž.

3.4.1 Žádost o provedení sňatečného obřadu

Ustanovení 664 odst. 1 OZ uvádí: „*O provedení sňatečného obřadu snoubenci požádají orgán veřejné moci, v jehož správním obvodu má být manželství uzavřeno, a předloží doklady osvědčující jejich totožnost a způsobilost k uzavření manželství.*“ Z uvedeného vyplývá, že pokud snoubenci chtějí uzavřít manželství, musí nejprve požádat příslušný orgán veřejné moci o provedení sňatečného obřadu. Nelze ovšem s takovou žádostí spojovat návrh na zahájení správního řízení.⁶⁵

Z důvodové zprávy lze dovodit, že je nutné řídit se MatrZ. Dle § 32 MatrZ je orgánem příslušným k vedení předoddavkového řízení matriční úřad, v jehož správním obvodu má být manželství uzavřeno⁶⁶. Z konstrukce tohoto ustanovení vyplývá snoubencům povinnost vyplnit předepsaný tiskopis, resp. žádost nebo dotazník o uzavření manželství⁶⁷ a příslušnému matričnímu úřadu jej předložit.

MatrZ po snoubencích dále současně s žádostí, resp. dotazníkem požaduje předložení určitých dokladů. Dle ustanovení 33 a násl. MatrZ je občan České republiky⁶⁸ povinen předložit doklad totožnosti, rodný list, doklad o státním občanství, výpis z evidence obyvatel, dále v případě rozvodu předchozího manželství rozsudek příslušného soudu o zániku takového manželství nebo zániku registrovaného partnerství, úmrtní list zemřelého manžela nebo zemřelého partnera.

Z konstrukce ustanovení 81a MatrZ nicméně vyplývá, že této povinnosti jsou snoubenci zproštěni, pokud si matriční úřad bude schopen tyto údaje zjistit sám z evidence obyvatel, občanských průkazů nebo na základě předloženého občanského průkazu snoubencem.

V případě, že bude opatření uvedených dokladů spojené s těžko překonatelnou překážkou, OZ v ustanovení 664 odst. 2 umožňuje orgánu veřejné moci jejich předložení prominout. Z praxe je možné tyto překážky aplikovat nejčastěji například na cizince žádající o azyl. V takových případech je pak možné

⁶⁵ Důvodová zpráva k § 664 OZ: „*Nelze dovodit, že podávající žádost, kterou se zahajuje správní řízení; jde však o to, že musí být určeny alespoň doba a místo sňatečného obřadu určitých osob, což bez předchozího požádání snoubenců učinit nelze.*“

⁶⁶ V rámci tzv. delegace může být manželství uzavřeno i před jiným než zákonem příslušným matričním úřadem, viz § 12 MatrZ.

⁶⁷ Příloha A – Dotazník o uzavření manželství.

⁶⁸ O povinnostech cizinců viz kapitola 3.6.4 Uzavření manželství s cizincem.

prominout zejména předložení dokladů osvědčujících sňateční způsobilost, nikoliv však doklad osvědčující totožnost snoubence, na tento nedostatek by bylo nutné aplikovat účinky ustanovení § 677 OZ o zdánlivém manželství.⁶⁹ Nicméně je nutné dovést, že se jedná o pouhou diskreci příslušného matričního úřadu, nemá zákonem stanovenou povinnost k tomuto prominutí přistoupit vždy a za každých okolností, nelze se tedy takového prominutí žádnými prostředky domáhat.

Pokud snoubenci stanovené požadavky splní a matriční úřad v nich neshledá žádné překážky, předdodavkové řízení je skončeno stanovením termínu a místa sňatečního obřadu, resp. samotným sňatečním obřadem. Toto nicméně platí pouze v případě, kdy bude konán sňatek občanský. V případě sňatku církevního se předdodavkové řízení končí vydáním tzv. osvědčení o sňatečné způsobilosti.

3.4.2 Osvědčení o sňatečné způsobilosti

Aby mohl být církevní sňatek vykonán, snoubenci musí oddávajícímu předložit doklad, resp. osvědčení⁷⁰, kterým se potvrzuje, že splnili zákonné podmínky k uzavření manželství. K otázce, zda osvědčení musí být reálně předloženo nebo zda bude postačovat jeho pouhá existence, se vyjadřuje JUDr. Zuklínová: „Vzhledem k dikci „musí snoubenci nejprve předložit“ lze dovést, že nepředložení je pouze formálním, procedurálním nedostatkem, že ale pro existenci manželství nemá význam.“⁷¹ Z uvedeného vyplývá, že podstatná je především existence takového osvědčení, lze se ale z logiky věci domnívat, že oddávající příslušné církve obřad bez jeho předložení přesto neprovede, resp. z důvodů v § 677 odst. 2 neměl provést.

Dle § 666 odst. 1 OZ je orgánem příslušným k jeho vydání jedině matriční úřad, v jehož správním obvodu má být manželství uzavřeno. Z ustanovení § 13 MatrZ vyplývá, že snoubenci vedle žádosti resp. dotazníku k uzavření manželství se všemi jeho náležitostmi tak, jak jsou uvedeny v předchozí kapitole, předloží

⁶⁹ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s 24.

⁷⁰ Příloha B – Osvědčení.

⁷¹ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s 28.

příslušnému úřadu také žádost o vydání osvědčení.⁷² Pokud úřad neshledá žádné překážky, osvědčení ve dvou vyhotoveních vydá.

Z konstrukce § 666 odst. 1 OZ dále vyplývá, že od okamžiku vydání příslušného dokladu do okamžiku konání církevního obřadu nesmí uplynout více než 6 měsíců. V tomto směru došlo oproti předchozí úpravě § 4b odst. 2 ZoR k prodloužení o 3 měsíce. Je v zájmu snoubenců, aby předepsanou dobu dodrželi. Okamžikem jejího uplynutí totiž osvědčení pozbývá platnosti, a pokud by následně došlo k uzavření manželství, ve smyslu § 677 odst. 2 OZ jednalo by se o manželství zdánlivé, tedy *non matrimonium*.

3.5 Sňatečný obřad

Předoddavkové řízení při splnění všech výše zmíněných požadavcích vyvrcholí samotným sňatečným obřadem. Co si přesně pod tímto pojmem představit není zcela jednoznačné, legální definici zákon nepřináší. Nicméně vycházejí zejména z tradice a praxe lze sňatečný obřad považovat za samotný faktický proces uzavření manželství.

Přestože samotná zákonná definice neexistuje, ustanovení § 656 odst. 2 OZ zavádí pro sňatečný obřad určité požadavky, a to veřejnost, slavnostnost a přítomnost dvou svědků. Požadavek veřejnosti přitom nelze chápat ve smyslu veřejně přístupného místa konání obřadu, ačkoliv běžně se na takových místech obřady konají, nýbrž vzhledem k tzv. *matrimonium clandestinum*, resp. tajným manželstvím, jejichž existenci dovoluje církevní právo.⁷³ Ze současné praxe je pak veřejnost vnímána již samotnou účastí snoubenců, oddávajícího, matrikáře, dvou svědků a případně také tlumočnicka.

Pod pojmem slavnostnost si lze představit zejména požadavek na samotný průběh sňatečného obřadu. Protože proces uzavření manželství je společností již z historického tradičního vývoje velmi považován, prof. Hrušáková k tomuto uvádí: „Zjevně jde o zachování obecně přijímaných minimálních pravidel společenského chování.“⁷⁴ Nicméně co lze považovat za společenské a slavnostní a co již ne není jednoduché, podrobnou podobu samotného obřadu, která je

⁷² Příloha C – Žádost o vydání osvědčení.

⁷³ Codex Iuris Canonici, 1983. Stať VII. Manželství. Kánon 1130: „Ze závažného a naléhavého důvodu může místní ordinář dovolit, aby manželství bylo uzavřeno tajně.“

⁷⁴ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 8.

odrazem jeho slavnosti, zákon totiž dále neuvádí. Nebylo tomu tak ale vždy, Ministerstvo vnitra ve své instrukci č. 128/1955 Sb. instrukcí a nařízení, o uzavírání manželství před orgány místních národních výborů stanovilo alespoň základní požadavky na slavnostní průběh obřadu.⁷⁵ Ačkoliv pak tato instrukce byla následně k 1. 1. 1965 zrušena a již nenahrazena, postup v ní stanovený se až na několik modifikací zachovává i v dnešní době.

V neposlední řadě, přítomnost svědků není jen požadavkem OZ v § 656 odst. 2, ale vychází z Úmluvy o souhlasu k manželství, nejnižším věku pro uzavření manželství a registraci manželství (dále jen „Úmluva“).⁷⁶ Tato Úmluva ponechává na vnitrostátní právní úpravě požadovaný počet svědků. OZ ve zmíněném paragrafu pak stanovuje tento počet na dva, čímž také ale veškeré konkrétní požadavky na svědky končí. Je tak pouze na snoubencích, jakého pohlaví či věku si svědka zvolí, nicméně ve smyslu ustanovení § 39 odst. 2 OZ lze požadovat, aby svědek byl schopen rozpoznat a uvědomit si skutečnosti, které dosvědčuje, z čehož lze také vyvozovat požadavek zletilosti, resp. svéprávnosti takového svědka.

3.5.1 Prohlášení snoubenců

Samotný sňatečný obřad se vyznačuje nejen výše zmíněnými náležitostmi, ale také prohlášeními, které snoubenci v jeho průběhu činí.

Prvním takovým je tzv. *sňatečné prohlášení*, když: „*Manželství vzniká svobodným a úplným souhlasným projevem vůle muže a ženy, kteří hodlají vstoupit do manželství, že spolu vstupují do manželství.*“⁷⁷ Tato zákonná konstrukce přitom vychází zejména z článku 1 odst. 1 Úmluvy.

Stěžejní je především spojení „svobodný a úplný souhlasný projev vůle“ snoubenců. Ustanovení § 551 OZ považuje projev vůle za právní jednání, které pak ve smyslu ustanovení § 545 OZ vyvolává zásadní právní následky. Zákon z konstrukce těchto ustanovení proto požaduje, aby vůle snoubenců byla zejména vážná a srozumitelná, jinak z § 551 OZ a násl. ve spojení s § 677 by se jednalo o právní jednání, resp. manželství zdánlivé, které by žádné konstitutivní účinky

⁷⁵ Představení snoubenců matrikářem, proslov oddávajícíchho nebo výměna snubních prstenů.

⁷⁶ Článek 1 odst. 1 Úmluvy: „*Nebude právně uzavřen žádný sňatek bez úplného a svobodného souhlasu obou stran, vyjádřeného osobně po patřičném zveřejnění v přítomnosti orgánu příslušného k provedení svatebního obřadu a svědků předepsaných zákonem.*“ Zveřejněna vyhláškou Ministerstvem zahraničních věcí č. 124/1968 Sb.

⁷⁷ § 656 odst. 1 OZ

nevyvolalo. JUDr. Zuklínová se pak k tomuto vyjadřuje obdobně: „*Pokud by tomu snad tak nebylo, sňatečné právní jednání by bylo učiněno jen na oko, a takto by bylo jen zdánlivé: v takovém případě by šlo o zdánlivé manželství.*“⁷⁸ Uvedený požadavek na projev vůle je přitom reflektován také použitým výrazem „úplný“, když důvodová zpráva odkazuje na anglický výraz „full“ užívaný v mezinárodních smlouvách, který je třeba vykládat jako dokonalý, řádný či bezvadný.

V neposlední řadě je důležité klást důraz také na pojem „svobodný“. Vedle výše uvedených podmínek kladených na právní jednání, lze také svobodu učiněného projevu považovat za zásadní podmínku bezvadnosti takového jednání. Pokud by totiž snoubenci byli k projevu vůle jakýmkoliv způsobem donucováni, bylo jim např. vyhrožováno, ve smyslu § 684 OZ lze potom uvažovat o neplatnosti manželství.

Na otázku, jak tedy konkrétně takový projev vůle v praxi vypadá, kdy je perfektní a co je vlastně jeho výsledkem, dává odpověď ustanovení § 659 OZ: „*Manželství se uzavírá tak, že osoba jednající za orgán veřejné moci, anebo osoba, která jedná za orgán oprávněné církve, položí snoubencům jako oddávající otázku, zda spolu chtějí vstoupit do manželství; kladnou odpovědí obou snoubenců vznikne manželství.*“⁷⁹ Z tradičního historického vývoje je známo, že na otázku oddávajícího tak snoubenci odpovídají „Ano“, přičemž je tázán každý ze snoubenců zvlášť. Zpravidla je tázána nejdříve žena, poté muž a v okamžiku, kdy se druhý snoubenec kladně vyjádří, manželství je uzavřeno. Snoubenci, resp. manželé, jakož i další osoby, následně podepisují protokol o uzavření manželství.⁸⁰

Zejména pro uzavírání církevních sňatků pak zákon pamatuje také na jiné způsoby sňatečního projevu vůle, než odpovědí „Ano“. Může se jednat například o provedení různých obřadů typických pro danou církev či náboženskou společnost, v takových případech však manželství vznikne pouze tehdy, pokud je zcela nepochybně zřejmé, že snoubenci prohlašují svou vůli.⁸¹

⁷⁸ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNŮVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 6.

⁷⁹ ZoR tento okamžik konkrétně nspecifikoval. V § 3 odst. 1 stanovil: „*Manželství se uzavírá svobodným a úplným souhlasným prohlášením muže a ženy o tom, že spolu vstupují do manželství.*“

⁸⁰ Příloha D – Protokol o uzavření manželství.

⁸¹ § 659 OZ.

Druhým typem prohlášení, které snoubenci během sňatečního obřadu činí, je tzv. *vedlejší prohlášení*. Z konstrukce § 665 OZ vyplývá, že snoubenci uvedou, že jim nejsou známy žádné překážky v uzavření manželství, znají navzájem svůj zdravotní stav a zvážili do budoucna uspořádání majetku, bydlení nebo hmotného zajištění. Z dikce příslušného ustanovení dále platí, že snoubenci toto učiní ještě před samotným souhlasným projevem vůle vedoucím k uzavření manželství.⁸²

Z názoru JUDr. Zuklínové vyvstává nicméně otázka, zda není toto zakotvení poměrně zbytečné zejména s ohledem na funkci předdodavkového řízení: „...*neboť to, že tu žádná zákonná impedimenta nejsou, prokazovali snoubenci již stanovenými doklady (srov. § 664 OZ).*“⁸³ I z důvodové zprávy k tomuto ustanovení lze vyvodit, že navíc není stanovena žádná povinnost snoubencům takovátoto tvrzení uvádět popravdě, tedy ani žádné negativní důsledky pak z tohoto nevyplývají. Domnívám se tak, že zakotvení tohoto typu prohlášení je opravdu nadbytečné. Vždyť zákonné překážky jsou prokazovány již v předdodavkovém řízení a vzájemná informovanost snoubenců o zdravotním stavu či majetku by měla být samozřejmostí, není potřeba, aby zákon požadoval výslovné potvrzení. Je jistě pouze ve vlastním zájmu snoubenců, aby si tyto informace o sobě navzájem sdělili a příslušné poměry do budoucna upravili, zejména s ohledem na případný rozvod manželství a majetkové vypořádání.

Uvedená prohlášení nejsou samozřejmě jediná, která snoubenci během sňatečního obřadu činí, když dalším takovým je také prohlášení o příjmení. Nicméně o této problematice je pojednáno v kapitole věnující se právním následkům, které s sebou uzavření manželství přináší.

3.6 Jiné způsoby uzavření manželství

Vedle standardního sňatečního procesu, který byl uveden v předcházejících kapitolách, zákon pamatuje také na uzavírání manželství ve zvláštních situacích.

⁸² ZoR v ustanovení 6 odst. 1 považoval toto prohlášení za součást již předdodavkového řízení.

⁸³ ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 26.

3.6.1 Uzavření manželství zmocněncem

Možnost uzavření manželství prostřednictvím zmocněnce, resp. v zastoupení, není v našem právním řádu žádnou novinkou. Již ABGB zaváděl v ustanovení 76 uzavření manželství prostřednictvím tzv. *plnomocníka*, navazující ZoPR v § 6 odst. 1 pak již zavedl terminologii zmocněnec, se kterou pracuje i stávající zákonná úprava.

Současný OZ v ustanovení 669 zavádí pro zastoupení při sňatku základní předpoklady. Zmocněnec může učinit sňatečný projev vůle za snoubence pouze z důležitých důvodů, z čehož lze také usuzovat, že zákon považuje uzavření manželství bez přítomnosti jednoho ze snoubenců za výjimku.⁸⁴ Z praxe lze za tyto důvody považovat např. dlouhodobý pobyt v zahraničí nebo špatný zdravotní stav snoubence, avšak ten pouze takového charakteru, který by za normálních okolností nevykloučoval prohlášení sňatečné vůle.⁸⁵

K posouzení těchto důvodů je pak z dikce § 669 odst. 1 OZ a § 38 MatrZ příslušný krajský úřad, v jehož správním obvodu má být manželství uzavřeno. Úřad přitom vychází ze žádosti snoubenců, na jejíž vyhovění neexistuje právní nárok, je pouze na jeho diskreci, zda využití zmocněnce povolí či nikoliv. Obsah takové žádosti pak vyplývá z konstrukce § 669 odst. 2 OZ a § 38 MatrZ. K žádosti tak snoubenci připojí doklady, které jsou přikládány k žádosti o uzavření manželství a zejména písemnou plnou moc s úředně ověřeným podpisem.

Požadavky na náležitosti plné moci pak lze vykládat zejména s ohledem na ustanovení § 441 a násl. a § 669 odst. 2 OZ. Plná moc tak musí především obsahovat údaje osvědčující totožnost jak snoubenců, tak zmocněnce. Oproti předchozí úpravě zákonodárce v tomto ohledu upustil od požadavku stejného pohlaví pro zmocnitele a zmocněnce, což by bylo v rozporu se zásadou rovnosti pohlaví⁸⁶. Stejně tak bylo upuštěno od dalších taxativních podmínek kladených na osobu zmocněnce, které lze nyní vykládat zejména ve smyslu § 38 odst. 3 MatrZ a § 436 a násl. OZ.⁸⁷ Dalšími obsahovými náležitostmi jsou pak

⁸⁴ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 - 975). Komentář*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 33.

⁸⁵ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 34.

⁸⁶ Důvodová zpráva k § 669 OZ.

⁸⁷ Zletilá fyzická osoba, které nebyla v této oblasti omezena svéprávnost.

prohlášení o příjmení, jakož i uvedení, že snoubencům nejsou známy zákonné překážky manželství, že navzájem znají svůj zdravotní stav a zvážili budoucí majetkové i hmotné poměry.

Konečně, i takto udělenou plnou moc lze nicméně odvolat, vycházející tak zejména z ustanovení § 448 OZ. V případě plné moci udělené snoubencem zmocněnci stanovuje § 669 odst. 3 OZ podmínku, která podmiňuje účinnost takového odvolání. Stane se tak pouze tehdy, kdy se o něm dozví druhý snoubenec, a to ještě dříve, než učiní sám svůj sňatečný projev vůle. Z uvedeného jasně vyplývá, že ačkoliv zmocnitel již odvolání oznámil zmocněnci nebo tento projev vůle učinil, bez vědomí druhého snoubence je veškeré takové jednání neúčinné.⁸⁸

3.6.2 Uzavření manželství v zahraničí

„Státní občan České republiky může mimo území republiky uzavřít manželství také před diplomatickou misí nebo konzulárním úřadem České republiky.“⁸⁹ Zmíněné ustanovení v možnosti uzavření manželství v cizině navazuje na předchozí úpravu § 5 ZoR, i když s malou odchylkou, když „zastupitelský úřad“ zákonodárce nahradil „diplomatickou misí nebo konzulárním úřadem“, nicméně podstata zůstala nezměněna.

Z nauky a praxe se tyto typy sňatků nazývají tzv. *konzulární sňatky*. K podstatě takových sňatků se pak vyjadřuje prof. Pauknerová: *„Konzulárním sňatkem se rozumí manželství uzavřené před zastupitelským úřadem jednoho státu na území jiného státu.“⁹⁰* Samotnou možnost takové sňatky na území cizího státu provádět pak zakotvila Vídeňská úmluva o konzulárních stycích ve svém článku 5 písm. f).

Na otázku jaké jsou kladeny podmínky na uzavření konzulárního sňatku, odpovídá zejména zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém (dále jen „ZMPS“) a MatrZ. Z ustanovení 48 odst. 1 ZMPS vyplývá, že sňateční způsobilost uzavřít manželství vychází z právního řádu státu, jehož je snoubenec občanem. Tuto způsobilost pak občan České republiky musí příslušnému zastupitelskému úřadu dokázat předložením tzv. *vysvědčení o právní způsobilosti*

⁸⁸ Z konstrukce § 448 odst. 1 OZ plná moc zaniká také smrtí zmocněnce nebo zmocnitele.

⁸⁹ § 668 OZ.

⁹⁰ PAUKNEROVÁ, M., ROZEHNALOVÁ, N., ZAVADILOVÁ, M. a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2013, s. 328.

k uzavření manželství. Příslušné vysvědčení vydává matriční úřad dle místa trvalého pobytu snoubence za předpokladu, že mu v uzavření manželství nebrání žádná zákonná překážka. Platnost tohoto vysvědčení je pak 6 měsíců od jeho vydání. Otázka samotné formy sňatku se pak dle § 48 odst. 2 ZMPS řídí právem státu, v němž je manželství uzavíráno.

I takto uzavřená manželství je následně nutné evidovat také v České republice. Dle ustanovení 42 MatrZ jsou pro tyto případy vytvořeny tzv. *zvláštní matriky*, k jejichž vedení je příslušný Úřad městské části Brno – střed.

Ze zásady *legální licence*⁹¹ ve smyslu příslušného ustanovení § 668 OZ nicméně vyplývá českým občanům také možnost uzavřít jiný než konzulární sňatek před zastupitelskými úřady České republiky. Mohou tak manželství uzavřít před jakýmkoliv orgánem, pokud ten je k tomu oprávněn dle právního řádu země, kde se manželství uzavírá.⁹² Otázku sňateční způsobilosti, resp. její dokazování, jakož i zápis do matriční evidence pak lze i v tomto případě vykládat obdobně jako u konzulárních sňatků. Pokud takový sňatek pak bude splňovat veškeré podmínky kladené právním řádem cizího státu, jakož i právním řádem tuzemským, bude takové manželství platné také v České republice⁹³.

3.6.3 Uzavření manželství v přímém ohrožení života snoubence

Z předchozích kapitol je zřejmé, že celý sňatkový proces se všemi svými dílčími fázemi je poměrně zdlouhavý. Ovšem pro většinu osob, které chtějí manželství uzavřít, toto nepředstavuje nepřekonatelnou překážku. Nicméně existují situace, kdy je život jednoho nebo obou snoubenců ohrožen a z toho důvodu je zde důvodná obava, že se samotného sňatečního obřadu nedožijí. Zákon proto pamatuje také na tyto zvláštní okolnosti a takovým snoubencům umožňuje manželství uzavřít se zvláštními úlevami, např. v podobě prominutí předložení dokladů nebo osvědčení.

Uzavření manželství v přímém ohrožení života snoubence (lat. *in extremis temporibus* nebo také *in articulo mortis*) není v moderní právní úpravě nic nového. V ustanovení § 86 ABGB bylo umožněno z důvodu blízkého nebezpečí smrti prominout ohlášky, navazující ZoPR v § 5 dovozoval z důvodu ohrožení

⁹¹ Čl. 2 odst. 4 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústavy České republiky.

⁹² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR R 26/1987.

⁹³ K problematice blíže BĚLOHLÁVEK, A. Uzavírání sňatků v zahraničí. *Právní rádce*. 2006, roč. 2006, č. 7, s. 4 a násl.

života snoubence uzavřít manželství před kterýmkoli národním výborem za současného prominutí předložení předepsaných dokladů. ZoR pak tuto úpravu převzal, nicméně později doplnil příslušný § 7 o druhý odstavec, z jehož konstrukce vyplývala možnost takto uzavřít manželství také v cizině, což do této doby dovoleno nebylo. Současný OZ pak na tuto úpravu v ustanovení § 667 úzce navazuje, když umožňuje uzavřít manželství v přímém ohrožení života snoubence nejen na území České republiky, ale také mimo něj před zvláštními orgány.

Paragraf 667 odst. 1 OZ stanovuje, že na území České republiky může sňatečný obřad provést kterýkoliv orgán příslušný dle § 658 OZ. Takovým orgánem bude tedy orgán veřejné moci dle § 11a odst. 1 MatrZ nebo příslušný orgán církve dle zvláštních vnitřních předpisů církve. Zmíněné ustanovení dále umožňuje uzavřít manželství také před jiným úřadem stanoveným zvláštním předpisem. V tomto ohledu lze opět odkázat na ustanovení § 11a odst. 4 MatrZ, které taxativně vymezuje osoby oddávající příslušné k provedení sňatečního obřadu. V tomto ustanovení lze ale spatřovat zvláštní výjimku oproti § 11a odst. 1 MatrZ, který vymezuje oddávající pro běžný sňatečný obřad. V případě přímého ohrožení života snoubence totiž může sňatečný obřad provést také kterýkoliv úředník kteréhokoliv obecního úřadu, není tak zde podmínka, aby takový obecní úřad byl zároveň matričním úřadem. Stejnou benevolenci lze spatřovat také ohledně místa konání obřadu, když OZ umožňuje místo kteréhokoliv, ať už pro sňatek občanský nebo církevní.⁹⁴

Mimo území České republiky může z konstrukce § 667 odst. 1 OZ sňatečný obřad provést také velitel loď plující pod vlajkou České republiky⁹⁵ nebo velitel letadla registrovaného v České republice. Do třetice může obřad provést také velitel zahraniční vojenské jednotky České republiky, to ale jen za předpokladu, že alespoň jeden ze snoubenců má české státní občanství.

Pro takto uzavíraná manželství pak zákon přináší v § 667 odst. 2 OZ významné úlevy. Z dikce tohoto ustanovení tak vyplývá, že snoubenci nemusí předkládat potřebné doklady, které jsou požadovány v případě běžného předoddavkového řízení. Ustanovení 677 odst. 2 tuto úlevu umožňuje také pro osvědčení v případě církevních sňatků. Dále není ani povinná přítomnost

⁹⁴ Srov. § 4 odst. 5 ZoR: „*Je-li život snoubence přímo ohrožen, může se manželství uzavřít před kterýmkoli obecním úřadem.*“ V případě občanských sňatků byla možnost jakéhokoliv místa konání obřadu vyloučena.

⁹⁵ Blíže viz zákon č. 61/2000 Sb., o námořní plavbě.

matrikáře, z povahy věci však jen tehdy, jde-li o občanský sňatek,⁹⁶ nebo učinění prohlášení o příjmení anebo vedlejší prohlášení. Nicméně náležitosti sňatečního projevu vůle musí být splněny bez výjimky, zde zákon žádnou úlevu nepřináší, v opačném případě by manželství nevzniklo.

3.6.4 Uzavření manželství s cizincem

Z kapitoly věnované uzavírání sňatků v zahraničí vyplývá českým občanům možnost uzavřít manželství jinde než na území České republiky. V této kapitole bude pak naopak pojednáno o případech, kdy manželství uzavírají občané cizích států na našem území s českými občany.

Pro bezvadně a perfektně uzavřené manželství je stěžejní způsobilost osob uzavřít manželství. Protože se jedná o vztahy s mezinárodním prvkem, resp. s cizincem, zásadním pramenem této úpravy bude ZMPS. Z ustanovení § 48 odst. 1 vyplývá, že hraničním určovatelem pro sňateční způsobilost snoubenců je jejich státní občanství.⁹⁷ Lze tedy vyvodit, že každý ze snoubenců bude posuzován zvlášť, nezávisle na sobě, dle právního řádu státu, jehož je občanem. Mgr. Koričanská k tomuto dodává: „*Účelem posuzování způsobilosti uzavřít manželství a podmínek jeho platnosti dle státního občanství každého ze snoubenců je zabránit vzniku tzv. kulhajících manželství (matrimonium claudicans), tedy manželství, která za platně uzavřená považuje jen jeden ze států, jichž jsou snoubenci státními občany.*“⁹⁸ Žádoucím výsledkem tohoto posouzení je pak obdržení zvláštního dokladu, kterým domovský stát cizího občana potvrzuje jeho sňateční způsobilost.

V rámci předdodavkového řízení dle § 35 odst. 1 MatrZ pak musí cizinec příslušnému matričnímu úřadu současně se žádostí, resp. dotazníkem o uzavření manželství předložit požadované doklady a zejména výše zmíněné potvrzení o jeho sňatečné způsobilosti, jehož stáří může být maximálně 6 měsíců. Zákon nicméně dovoluje předložení těchto dokladů prominout, pokud jejich předložení představuje těžko překonatelnou překážku.⁹⁹

⁹⁶ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 30.

⁹⁷ Srov. § 4 ZMPS.

⁹⁸ PAUKNEROVÁ, M., RŮŽIČKA, K. a kol. *Rekodifikované mezinárodní právo soukromé*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2014, s. 89.

⁹⁹ § 664 odst. 2 OZ, § 35 odst. 5 MatrZ.

Uvedené podmínky lze nicméně aplikovat pouze na cizince, kteří jsou občany Evropské unie, resp. některého členského státu Evropské unie nebo občany jiného smluvního státu Dohody o Evropském hospodářském prostoru. Pro osoby, jež jsou občany třetích států, platí ještě zvláštní podmínka vyplývající z § 35 odst. 2 MatrZ. Tito cizinci musí příslušnému matričnímu úřadu vedle výše uvedených dokladů předložit také potvrzení o oprávněnosti jejich pobytu na našem území, vydaném Ministerstvem vnitra České republiky, a to ne starším než 7 dní.

K otázce samotné formy sňatku s cizincem se § 48 odst. 2 ZMPS vyjadřuje tak, že rozhodným bude právní řád státu, na jehož území se manželství uzavírá (lat. *lex loci celebrationis*). Dle našeho právního řádu tak lze uzavřít sňatek občanský nebo církevní. Z dikce § 39 MatrZ pak vyplývá pro obě formy podmínka účasti tlumočnicka¹⁰⁰, pokud snoubenec cizího státního občanství nerozumí česky. Nesplněním této podmínky je nutné na takto uzavřené manželství pohlížet jako na neuzavřené, resp. zdánlivé.

V praxi tento zvláštní způsob uzavírání manželství však představuje poměrně častý problém, a to tzv. *fiktivní nebo fingoaná manželství*¹⁰¹, uzavíraná např. za účelem majetkového prospěchu, přechodného pobytu na našem území nebo získání českého státního občanství. Právní úprava rodinného práva se k tomuto nijak nevyjadřuje, lze tedy vyvodit, že OZ uzavření manželství za tímto účelem nezakazuje. Blíže se k uvedenému vyjadřují pouze předpisy trestního práva¹⁰², které případnou účelovost takového jednání považují za trestný čin. Dle mého názoru je ale její prokázání takřka nemožné. Zůstává tedy otázkou, zda se tento fenomén podaří vůbec někdy potlačit a viníky řádně postihnout nebo bude manželství i nadále v určitých případech sloužit jako pouhý obchodní nástroj.¹⁰³

3.7 Právní následky uzavření manželství

Zásadní změnou, kterou s sebou uzavření manželství přináší, je změna statusového postavení obou manželů, ze „svobodný/á“ se tak stává „ženatý/vdaná“. Od tohoto okamžiku také vzniká zákonná překážka bigamie, kdy

¹⁰⁰ Blíže viz zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících.

¹⁰¹ K problematice blíže ČIŽINSKÝ, P. Fingoaná manželství a možnosti jejich potírání. *Právo a rodina*. 2009, roč. 11, č. 2, s. 5 a násl.

¹⁰² § 341 TZ: „Kdo v úmyslu získat neoprávněný majetkový nebo jiný prospěch pomáhá jinému k neoprávněnému pobytu na území ČR, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.“

¹⁰³ Blíže srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu sp. zn. 1 As 109/2010-76, ze dne 5. 1. 2011.

nelze uzavřít nové manželství či registrované partnerství, dokud předchozí nezaniklo. O některých dalších následcích bude pak pojednáno v následujících kapitolách.

3.7.1 Příjmení manželů

Uzavřením manželství dojde zpravidla také ke změně příjmení¹⁰⁴ manželů. Vychází se přitom ze vzájemné dohody, kterou budoucí manželé činí v průběhu sňatečného obřadu prohlášením o příjmení. OZ v tomto směru navazuje na předchozí úpravu v § 8 ZoR, když manželé tak mají na výběr ze tří možností, v jaké podobě jejich příjmení bude.

Ustanovení 660 písm. a) OZ zavádí tzv. *příjmení společné*. V tomto případě příjmení jednoho manžela přebírá druhý manžel za své a stává se tak jejich společným. Tato možnost je také považována za nejběžnější a je přitom pouze na svobodné vůli manželů, zda tím společným bude příjmení muže či ženy.

Druhým způsobem je pak dle § 660 písm. b) možnost ponechat si svá *dosavadní příjmení*. Z dikce § 661 odst. 2 OZ však vyplývá, že manželé mají kdykoliv v pozdější době možnost stanovit si příjmení společné. V takovém případě ale musejí před orgánem veřejné moci učinit o tomto prohlášení, kterým v tomto případě je matriční úřad dle § 5 odst. 1 a § 70 MatrZ. Zákon v případě různých příjmení manželů pamatuje také na jejich společné děti, když z ustanovení 661 OZ vyplývá manželům povinnost určit, které z těchto příjmení budou tyto děti nosit.

Třetí způsob dle § 660 písm. c) OZ a § 70 MatrZ je pak tzv. *příjmení připojované*. Konstrukce takových příjmení pak vychází z principu, kdy na prvním místě za jménem manžela je příjmení společné obou manželů ve smyslu § 660 písm. a) OZ a ten z manželů, jehož příjmení není společným, pak na druhém místě připojuje své příjmení dosavadní. Nicméně z ustanovení 662 odst. 1 OZ vyplývají pro připojovaná příjmení určitá pravidla. Pokud by manžel, který příjmení připojuje, již měl dvě příjmení, může jako připojované zvolit pouze první z nich. Zákon v tomto ohledu pamatuje zejména na situace, kdy by fyzická osoba měla mít více než dvě příjmení, což je v našem právním řádu nežádoucí.

¹⁰⁴ Blíže k příjmení viz. § 68 a násl. MatrZ.

3.7.2 Práva a povinnosti manželů

Okamžikem uzavření manželství vznikají mezi manžely vzájemná práva a povinnosti, kterým se OZ věnuje v § 687 a násl.

První z nich jsou práva a povinnosti osobní povahy. Základním pravidlem, ze kterého pak lze v tomto ohledu vycházet, je v § 687 odst. 2 OZ, když manželé si jsou navzájem povinni úctou, žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svou důstojnost, podporovat se, udržovat rodinné společenství, vytvářet zdravé rodinné prostředí a společně pečovat o děti. Jde přitom o hlavní tezi, která ve své podstatě jen umocňuje charakter manželského svazku a klade důraz na jeho respektování jak navenek, tak také uvnitř mezi manžely samotnými.

Mezi osobní lze dále považovat vzájemnou informační povinnost, resp. právo mezi manžely, jak také vychází z § 688 OZ. Dle tohoto ustanovení má manžel právo, aby mu druhý manžel sděloval informace o svých příjmech, jmění nebo pracovních, studijních či podobných činnostech. Je zcela samozřejmé, že vzájemné povědomí o jmění resp. činnosti druhého manžela je žádoucí, zejména s ohledem na rozhodování o zásadních rodinných záležitostech. V tomto ohledu lze vhodně poukázat také na násl. ustanovení § 689 OZ, když manželé jsou povinni při volbě pracovních, studijních či podobných činnostech brát zřetel na zájem rodiny, druhého manžela nebo nezletilých dětí.

Za práva a povinnosti majetkové povahy lze považovat uspokojování potřeb rodiny, rozhodování o záležitostech rodiny, vzájemné zastupování manželů nebo vyživovací povinnost mezi manžely, která dle § 697 odst. 1 OZ je v takovém rozsahu, aby oběma manželům zajišťovala stejnou hmotnou i kulturní úroveň, avšak ne absolutně. Za situace, kdy jeden z manželů tuto povinnost neplní z důvodu nevhodného nebo hrubého chování druhého, by se přiznání výživného v daném případě ocitlo v rozporu s dobrými mravy.¹⁰⁵ Soudy tak musí důsledně zjistit veškeré okolnosti, které k neplnění vyživovací povinnosti manžela vedly.¹⁰⁶

Manželské majetkové právo je pak představováno společným jměním manželů (dále jen „SJM“). Ustanovení 708 odst. 1 OZ pak SJM vykládá jako vše, co má majetkovou hodnotu, náleží manželům a současně není vyloučeno z právních poměrů. V této souvislosti je vhodné poukázat také na ustanovení 495

¹⁰⁵ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník. komentář. Svazek II.* 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 92.

¹⁰⁶ Blíže rozhodnutí R 3/1978.

OZ, z jehož dikce vyplývá, že součástí SJM jsou tak nejen veškerá aktiva, resp. majetek manželů, ale také veškerá pasiva, resp. dluhy manželů.

Z příslušného ustanovení 708 OZ a také z logiky věci lze přitom vyvodit, že SJM je úzce svázáno s manželstvím, jinými slovy mezi registrovanými partnery nebo nesezdanými páry vzniknout zásadně nemůže. Zákon těmto osobám přitom nezakazuje upravit si své majetkové poměry shodně dle zákonné úpravy SJM, nicméně uzavřením takových smluv SJM jako takové nevznikne, nelze tedy na ně poté ani aplikovat příslušnou zákonnou úpravu.¹⁰⁷

OZ v § 708 odst. 2 pak zavádí pro SJM tři režimy. Zákonný režim je standardní, vnitřní poměry jsou stanoveny zákonem, a pokud se manželé nedohodnou jinak, bude platit vždy zásadně tento režim. Další dva režimy, smluvený a rozhodnutím soudu, jsou tzv. *modifikované*. Tyto pak umožňují manželům jinou úpravu, odlišnou, než je stanovena režimem zákonným. Není již však v možnostech této práce jednotlivé režimy a jejich podstatu blíže specifikovat

Konstrukce ustanovení § 687 odst. 1 OZ v tomto ohledu pak zavádí, že manželé mají ve vztahu k těmto právům a povinnostem rovné postavení, jinými slovy povinnosti jednoho manžela odpovídá právo druhého.¹⁰⁸ Je přitom nutné tuto rovnost chápat jako právní, vždyť např. již z odlišné biologické úlohy muže a ženy toto jinak ani nelze.¹⁰⁹

Ovšem i přesto, že zákon příslušná práva a povinnosti manželů vymezuje, neupravuje již výslovně jejich případné nedodržení. Nicméně lze v tomto ohledu poznamenat, že se jedná o práva a povinnosti subjektivního charakteru, a tedy jako takovým zákon přiznává možnost domáhat se jejich ochrany, resp. vynucení prostřednictvím soudu. Někteří autoři však s tímto nesouhlasí, zejména pak v případě práv a povinností osobní povahy. Např. JUDr. Svoboda argumentuje: „*Takové spory by jistě prohloubily již existující neshody mezi manžely a navíc by vedly ke vzniku exekučních titulů, které by byly obtížně vykonatelné. Žaloby o poskytnutí informací mezi manžely by spíše byly*

¹⁰⁷ PSUTKA, J. *Společné jmění manželů*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2015, s. 2.

¹⁰⁸ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Rodinné právo*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2015, s. 64

¹⁰⁹ PLECITÝ, V., SALAČ, J. *Základy rodinného práva*. 1. vyd. Praha: Eurounion, s.r.o., 2001, s. 34.

*prostředkem vzájemné šikany mezi dosud nerozvedenými manžely.*¹¹⁰ Osobně se s tímto názorem JUDr. Svobody ztotožňuji. Lze si v praxi jen těžko představit, kterak soudy projednávají žalobu, kterou by se např. manželka domáhala na manželovi sdělení informací, zda během dne vykonával opravdu jen pracovní činnost či nikoliv. Je to představa spíše úsměvná, a domnívám se, že by takové spory byly opravdu jen pouhým nástrojem šikany.

3.7.3 Bydlení manželů

Nemohu opomenout ani zmínku o bydlení manželů. Jak jsem uvedla v úvodu kapitoly, manželé jsou povinni žít spolu, předpokládá se tedy, že budou žít ve společném obydlí. Je přitom irelevantní, o jaký druh obydlí se jedná, zda dům či byt nebo jakého druhu je právo, které k němu manželé mají, zda věcné nebo závazkové, výhradní anebo odvozené, tyto okolnosti hrají roli až v případě zániku manželství. Stěžejní dle § 743 odst. 1 OZ je, že obydlí manželů se nachází tam, kde mají rodinnou domácnost, jinými slovy kde společně tráví většinu času, kde kumulují svůj manželský resp. rodinný život nebo kde mají rodinné zázemí.

Nicméně není neobvyklé, že manželé mohou žít také odděleně, často se tak stává v situacích, kdy se z různých důvodů nemohou nebo nechtějí rozvést, např. z důvodů majetkových. OZ tak manželům umožňuje v odst. 3. dohodnout se na odděleném bydlení, avšak tento konsensus bude mít stejné právní účinky, jako opuštění rodinné domácnosti s úmyslem žít trvale jinde.

Samotné bydlení pak může být upraveno několika způsoby. V první řadě dle § 744 OZ existuje situace, kdy k domu nebo bytu má výhradní právo povahy jiné, než závazkové, jen jeden z manželů, druhému tak vzniká odvozené právo bydlení. Jedná se typicky o případy, kdy je výhradním vlastníkem domu nebo bytu jen jeden z manželů a druhému tak svědčí pouhé právo zde bydlet.

Druhá možnost pak zahrnuje právo povahy závazkové. Pokud tak dle § 745 OZ svědčí nájemní právo k domu nebo bytu jen jednomu z manželů, uzavřením manželství nabývají oba manželé toto právo jako společné. Odstavec 2. však reflektuje dispozitivní právo obou manželů upravit si dohodou tuto situaci

¹¹⁰ SVOBODA, K. K žalobám mezi manžely za trvání manželství. *Právní rozhledy*. 2014, roč. 22, č. 18, s. 638.

jinak, zejména za předpokladu, že spolu manželé nežijí, žijí odděleně nebo napříště žít nechtějí.¹¹¹

3.8 Zdánlivé manželství a neplatnost manželství

3.8.1 Zdánlivé manželství

Pojem zdánlivé manželství lze vykládat jako manželství neexistující, putativní nebo také manželství, které nevzniklo (lat. *non matrimonium*). Zejména pak s ohledem na § 681 OZ lze v tomto směru spatřovat základní rozdíl mezi zdánlivým a neplatným manželstvím, když zdánlivé vůbec nevznikne, kdežto na neplatné se pohlíží jako na platné do okamžiku, než soud prohlásí jeho neplatnost. Z uvedeného lze tedy vyvodit, že zdánlivé manželství nevyvolává žádné konstitutivní účinky, *de iure* od počátku neexistuje.

Do moderní právní úpravy bylo zavedeno až tzv. *velkou novelou* ZoR, i když tento pracoval s pojmem „neexistence manželství“. Současná terminologie zdánlivosti manželství byla tak zavedena až s OZ v ustanovení § 677 a násl. Nicméně podstata tohoto pojmu zůstala nezměněna, zákon i nadále tímto sankcionuje taková závažná porušení zákona, která jsou způsobilá narušit veřejný pořádek nebo dobré mravy.¹¹²

OZ v § 677 odst. 1 je ve výčtu okolností, které představují tato závažná porušení poměrně obecný.¹¹³ Manželství tak dle tohoto ustanovení nevznikne, pokud alespoň u jedné z osob hodlajících uzavřít manželství nebyly splněny náležitosti v projevu vůle o vstupu do manželství, sňatečním obřadu nebo v souvislosti s ním, na nichž je z povahy věci a pro vznik manželství nutno trvat. I když se o tom uvedené ustanovení nezmiňuje, z logiky věci sem lze podřadit také osobní předpoklady snoubenců, když manželství nemohou uzavřít osoby stejného pohlaví nebo osoba mladší 16 let. Pokud by přesto manželství uzavřely, jako takové by nevzniklo.

Jak uvádí § 656 odst. 1 OZ, manželství vzniká svobodným a úplným souhlasným projevem vůle, nejčastěji vyslovením „Ano“ oběma snoubenci

¹¹¹ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 208.

¹¹² HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ L. a kol. *Rodinné právo.* 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2015, s. 56

¹¹³ Srov. § 17a ZoR a § 677 odst. 2 OZ.

nebo také jiným způsobem, pokud je zřejmé, že se jedná o jejich sňatečnou vůli. Stěžejní pro existenci manželství tak je, aby snoubenci projevili souhlasnou a úplnou vůli, že spolu vstupují do manželství, a to jakýmkoliv způsobem. Jak také uvádí doc. Králíčková: „*Souhlas snoubenců je tradičně klíčovým předpokladem pro vznik manželství.*“¹¹⁴ Pokud tedy takový souhlas snoubenců chybí nebo není úplný, manželství nevznikne.

Z ustanovení § 551 a násl. OZ také ve vztahu k takovému projevu vůle a jeho vadám vyplývá jistá aplikovatelnost pravidel pro zdánlivé právní jednání. Nicméně, mnozí autoři toto vylučují, zejména pak s ohledem na ustanovení § 553 odst. 2 OZ, kdy určité vady zdánlivého právního jednání lze konvalidovat, což v zásadě na zdánlivé manželství aplikovat nelze, ustanovení věnující se zdánlivému manželství se tak vůči příslušné úpravě zdánlivého právního jednání nachází v poměru speciality.¹¹⁵

Manželství také nevznikne, pokud bude sňatečný obřad celebrován orgánem, resp. oddávajícím, který k tomu není dle zákona oprávněn, zejména ve smyslu § 657 a 658 OZ a příslušných ustanovení zvláštních zákonů. Stejný dopad bude mít také nedostatek zákonných požadavků kladených na uzavření manželství zmocněncem, zejména pak na formu a obsah plné moci. Ostatní náležitosti sňatečního obřadu a jejich nedodržení, např. osoba svědka a jeho účast nebo jeho samotný průběh jakož i míra slavnostnosti, již zdánlivé manželství nezpůsobují.

K řízení o určení, zda tu manželství je či není, je příslušný soud, který přitom může určit, že manželství není, i bez návrhu.¹¹⁶ K zahájení řízení¹¹⁷ tak soud může přistoupit na základě jakéhokoliv podnětu učiněným jakoukoliv osobou. Z logiky věci pak vyplývá, že výsledkem řízení ve věci samé je rozsudek *deklaratorní* povahy, který má účinky *ex tunc*. Ve výroku přitom soud nemusí pouze určit, že tu manželství není, stejně tak může dospět k závěru, že manželství naopak vzniklo řádně.

Pokud soud v rozsudku určí, že manželství není, zákon v ustanovení § 679 odst. 1 OZ ve spojení s § 378 ZŘS dále požaduje, aby rozhodl o otcovství ke

¹¹⁴ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 53.

¹¹⁵ Tamtéž s. 52.

¹¹⁶ § 678 OZ.

¹¹⁷ § 371 a násl. ZŘS.

společnému dítěti, jakož i právech a povinnostech k němu. Je zcela jednoznačně žádoucí, aby postavení dítěte bylo ve vztahu k rodičům právně stabilní, došlo proto k zakotvení tohoto ustanovení do právní úpravy. Nicméně, z důvodové zprávy lze dovodit, že ačkoliv předchozí ZoR tuto výslovnou dikci neupravoval, teorie i praxe toto považovala za samozřejmé.¹¹⁸

Vzhledem k závažnosti celé problematiky zdánlivého manželství je nutné poukázat také na § 679 odst. 2 OZ. Vedle zájmů dítěte je nutné brát zřetel také na majetkové poměry nesezdaného muže a ženy, které je nutné posuzovat jednotlivě dle své povahy, a pokud nelze jinak, aplikují se ustanovení o bezdůvodném obohacení. Tato konstrukce vychází ze situací, kdy i takto *de iure* nesezdané páry disponují vzájemným majetkem, je tedy následně nutné tyto poměry upravit, resp. posoudit. Zákon přitom v příslušném ustanovení požaduje brát zvláštní ohled na jednání takových osob v dobré víře, čímž ještě umocňuje obecnou zásadu *bona fides* v § 7 OZ.

3.8.2 Neplatnost manželství

O neplatnosti manželství lze hovořit tehdy, pokud bylo uzavřeno navzdory existující zákonné překážce uzavření manželství. OZ zakotvením tohoto institutu navazuje na již historický a tradiční požadavek neexistence zákonných impediment v manželství, např. již ABGB v § 47 a násl. dovoľoval uzavřít manželskou smlouvu každému, komu v tom zákonná překážka nebrání.

Nicméně ačkoliv bude manželství stíženo takovou vadou uzavřeno, konstrukce ustanovení § 681 OZ požaduje, aby na takové manželství bylo nahlíženo jako na platně uzavřené, a to až do okamžiku, než bude prohlášeno za neplatné. Zákonodárce v tomto ohledu opět navazuje na historickou tradici zakotvenou již v ABGB v § 99, když vždy platí domněnka platnosti manželství. Existence příslušné domněnky se přitom jeví jako zcela logická, vždyť také § 574 OZ zavádí požadavek hledět na právní jednání jako na spíše platné. Blíže se k uvedenému vyjadřuje také doc. Králíčková: „*Ve vazbě na hodnoty a lidskoprávní dimenzi rodinného práva je možné říci, že zakotvení domněnky*

¹¹⁸ Důvodová zpráva k § 679 OZ.

*platnosti manželství je důvodné, neboť rodinný život, zejména založený manželstvím, požívá zvláštní ochrany [čl. 8 EÚLP, § 3 odst. 2 písm. b)]*¹¹⁹

Rozhodnout, zda je manželství platné či nikoliv může jen a pouze soud.¹²⁰ Z ustanovení § 680 OZ vyplývá, že k návrhu na zahájení řízení o neplatnosti manželství je aktivně legitimován každý, kdo na tom má právní zájem. Je tak nerozhodné, zda návrh podá jeden z manželů nebo např. potomek, dědic nebo rodič, důležitým faktorem zde bude prokázání jakéhokoliv právního zájmu navrhovatele, přičemž zákon zde výslovně nepožaduje naléhavý právní zájem. Důvodem tak může být např. jakékoliv majetkové vypořádání, výživné nebo stabilizace právního postavení dítěte.

Dle § 372 ZŘS pak soud rozhodne ve věci samé rozsudkem, přičemž pokud ve výroku prohlásí manželství za neplatné, považuje se za neuzavřené. Zde lze uvést poměrně významný rozdíl ve vztahu k rozsudku v případě manželství zdánlivého. Manželství neplatné totiž ve smyslu § 681 OZ vyvolává právní následky, vzniká tak mimo jiné např. SJM, z povahy věci tak také rozsudek musí být odpovídající, v tomto případě tedy *konstitutivního charakteru*, s účinky *ex tunc*.

Soud nicméně ve zvláštních případech může řízení o neplatnosti manželství zahájit také *ex offio*, jinými slovy i bez návrhu. Paragraf 685 OZ v tomto ohledu zavádí dva takové případy, resp. překážky. V první řadě se bude jednat o překážku jiného statusového svazku, resp. porušení zásady monogamie, druhým případem je poté překážka příbuzenského vztahu, a to ať pokrevního nebo právního. Vzhledem k závažnosti a také trestnosti¹²¹ takového jednání pak soud může neplatnost prohlásit i po zániku takového manželství, a to bez ohledu na způsob jeho zániku.

Pokud však manželství zaniklo nebo pokud již došlo k nápravě, soud takové manželství za neplatné prohlásit nemůže.¹²² Stejně jako výše, i v tomto případě zákon neuvádí, jakým konkrétním způsobem má manželství zaniknout. Implicitně se tak může stát smrtí jednoho z manželů, prohlášením za mrtvého nebo také změnou pohlaví či rozvodem. Druhým případem je pak náprava, resp.

¹¹⁹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 - 975). Komentář*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 66.

¹²⁰ § 680 OZ ve spojení s § 371 a násl. ZŘS.

¹²¹ § 188 a 194 TZ.

¹²² § 682 OZ.

konvalidace nebo zhojení takových vad, s kterými zákon spojuje existenci překážek manželství.

V případě, že manželství uzavře osoba starší 16 let a mladší 18 let bez existence povolení soudu, vzniká zákonná překážka, v důsledku které by mohlo být manželství prohlášeno za neplatné. Zhojení by v tomto případě bylo možné ve smyslu § 683 OZ počítím dítěte, které se narodilo živé nebo např. dovršením 18 let věku či zánikem manželství. Stejně konvalidační principy lze v tomto ohledu aplikovat také na uzavření manželství osobou sice zletilou, ale s omezenou svéprávností v oblasti manželské.

Překážku jiného statusového svazku, resp. porušení zásady monogamie, a její nápravu lze spatřovat zejména v zániku takového trvajících svazku, tedy smrtí manžela nebo rozvodem. Nicméně pokud tento svazek trvá, z logiky věci konvalidace možná není. Obdobný postup lze uplatňovat také na pokrevní příbuzenství. Pokud bylo ale příbuzenství založeno jiným způsobem, např. osvojením, lze uvažovat o nápravě ve formě zrušení takového vztahu soudem, což lze aplikovat také na otázku pěstounství, svěření nebo poručenství.

Neplatnost manželství nicméně není jen otázkou zmíněných zákonných impediment. Ustanovení § 684 OZ zavádí taxativní vady, které provázely sňatečný projev vůle snoubence, a jako takové jsou způsobilé vyvolat neplatnost takto vzniklého manželství.¹²³ Jedná se tak o případy, kdy byl snoubenec k sňatečnímu projevu vůle donucován fyzickým nebo psychickým násilím, ať už druhým snoubencem nebo jakoukoliv jinou osobou.¹²⁴ Příslušné ustanovení umožňuje prohlásit manželství za neplatné také v případě, kdy manžel byl uveden v omyl ohledně totožnosti druhého snoubence nebo povahy sňatečního právního jednání. Lze z uvedeného vyvodit, že se tak bude jednat zejména o případy falešné identity nebo jazykové bariéry mezi snoubenci.

Ze zásady „*Nebude popřáno sluchu tomu, kdo poukazuje na vlastní hanebnost*“¹²⁵ je pak dle § 684 odst. 1 OZ aktivně legitimován k podání návrhu pouze ten manžel, jehož projev vůle byl pod takovým nátlakem nebo omylem učiněn. Osobně považuji toto zakotvení za velmi pozitivní. Předchozí úprava ZoR

¹²³ Je nutné odlišit vady, které způsobují neexistenci manželství, např. úplná absence vůle nebo vady v náležitostech sňatečního obřadu. Blíže viz kapitola 3.8.1 Zdánlivé manželství.

¹²⁴ Srov. § 17a odst. 1 ZoR. Dle této úpravy existence fyzického násilí měla za následek zdánlivé manželství.

¹²⁵ Důvodová zpráva k § 684 OZ.

totiž v § 15a odst. 1 umožňovala tento návrh podat kterýmkoli z manželů, což z povahy věci vůči poškozenému považují za krajně nemorální.¹²⁶ Příslušný návrh pak manžel musí podat v subjektivní (prekluzivní) lhůtě jednoho roku, tedy od okamžiku, kdy se o pravém stavu věci dozvěděl, popř. kdy tak mohl nejdříve učinit. V opačném případě mu toto právo k jeho podání uplynutím lhůty zaniká.

Navzdory ustanovení § 682 OZ, které zakazuje již zaniklé manželství prohlásit za neplatné, § 684 OZ v odstavci druhém toto umožňuje. Z této konstrukce tak vyplývá, že soud může prohlásit manželství za neplatné i tehdy, jestliže zaniklo z důvodu smrti manžela ještě dříve, než řízení o neplatnosti manželství zahájené na návrh druhého manžela skončilo. Zákon v tomto ohledu pamatuje také na potomky, resp. dědice zemřelého manžela. Tito tak mohou do jednoho roku od smrti manžela, který podal návrh na zahájení řízení o neplatnosti manželství, příslušnému soudu navrhnout, aby prohlásil takové manželství za neplatné.

Okamžikem, kdy rozsudek soudu, který ve výroku prohlásí manželství za neplatné, nabude právní moci, vyvstává otázka, jak poté mají být upraveny majetkové nebo statusové poměry mezi takovými tzv. non-manžely. Vzhledem k tomu, že takové manželství vyvolává právní následky, z díkce § 686 odst. 1 OZ tak vhodně vyplývá aplikace ustanovení věnující se rozvodu manželství. V odstavci druhém zmíněného ustanovení pak zákonodárce opět, stejně jako v případě manželství zdánlivého, vhodně zvýrazňuje brát zvýšení ohled na toho, kdo v tomto směru jednal v dobré víře¹²⁷.

¹²⁶ Srov. § 95 a 96 ABGB: „*Vůbec jen nevinný má právo žádati, aby manželská smlouva byla prohlášena za neplatnou.*“

¹²⁷ Dále k problematice zdánlivého a neplatného manželství např. SVOBODA, K. Změny v řízení o neexistenci a o neplatnost manželství. *Právo a rodina*. 2014, roč. 16, č. 4, s. 6 a násl.

4 ZÁNİK MANŽELSTVÍ

Ustanovení § 754 OZ prohlašuje, že manželství může zaniknout jen a pouze z důvodů stanovených zákonem.¹²⁸ *Ex lege* se tak jedná zejména o zánik manželství smrtí, prohlášením manžela za mrtvého nebo rozhodnutím soudu, resp. rozvodem. Nicméně, s nabytím účinnosti nového občanskoprávního kodexu byl do § 29 zaveden institut změny pohlaví, který z dikce tohoto ustanovení způsobuje zánik manželství také. Je proto s podivem, že zákonodárce v důvodové zprávě k příslušnému ustanovení zmiňuje pouze dva základní způsoby zániku manželství, a to implicitně smrt nebo rozvod.¹²⁹

4.1 Zánik manželství smrtí

Smrtí člověk pozbývá právní osobnost, z povahy věci tak nelze požadovat, aby manželství po smrti manžela právně dál existovalo. Z logiky věci tak manželství zanikne okamžikem, kdy zemře první z manželů.¹³⁰ Mohou ale nastat zvláštní situace, kdy manželé zemrou v důsledku např. letecké havárie nebo dopravní nehody. V těchto případech proto často není jednoznačně možné určit, který z manželů zemřel jako první, ačkoliv např. pro dědické řízení může být přesně stanovený okamžik smrti stěžejní, pro tyto účely by tak mohly dle mého názoru vhodně posloužit výpovědi ostatních účastníků nebo očitých svědků. Pokud ale takto postupovat nelze, zákon na tyto situace aplikuje domněnku v § 27 OZ, že oba manželé zemřeli současně, čímž tak manželství zaniká.

Smrt manžela se přitom zpravidla v běžných situacích prokazuje veřejnou listinou (úmrtním listem), jejímuž vydání předchází ohledání zemřelého. Pokud však takto postupovat nelze, může člověka za mrtvého prohlásit soud z moci úřední, typicky se tak bude dít, pokud byl účastníkem výše zmíněných situací, kdy se jeho smrt tak jeví jako zcela nepochybná. Nicméně, pro právní posouzení je

¹²⁸ OZ je v tomto ohledu poměrně abstraktní. Srov. § 22 a násl. ZoR: „Manželství zaniká smrtí, prohlášením manžela za mrtvého nebo rozvodem.“

¹²⁹ Důvodová zpráva k § 754 OZ: „Jiná možnost není, jiným způsobem manželství zaniknout nemůže, neboť prohlášení manželství za neplatné neznamená zánik manželství, ani jeho zrušení.“

¹³⁰ § 26 OZ.

rozhodné, že právní následky vyvolává již samotný okamžik smrti manžela, ne jeho následná deklaráce.¹³¹

4.2 Zánik manželství prohlášením manžela za mrtvého

V předchozí kapitole lze smrt manžela zpravidla zcela jednoznačně prokázat, typicky formou ohledání mrtvého anebo z důvodu účasti při např. leteckých nebo jiných katastrofách o jeho smrti nelze pochybovat, zákon proto v těchto situacích hovoří o tzv. *důkazu smrti*. V ustanovení 71 a násl. OZ naproti tomu zavádí institut tzv. *domněnky smrti*, kdy se smrt manžela jeví jako pouze pravděpodobná.

Prvním případem, kdy tak lze manžela prohlásit za mrtvého je tehdy, kdy lze mít důvodně za to, že zemřel. Soud ho tak dle § 71 odst. 1 OZ může na návrh osoby, která na tom má právní zájem, za mrtvého prohlásit. Aktivně legitimován tak bude zpravidla druhý manžel, potomek nebo jiná osoba blízká. Druhým případem jsou pak situace, kdy byl manžel soudem prohlášen za nezvěstného. Aktivně legitimován je stejně jako výše ten, kdo prokáže právní zájem, nicméně zákon v ustanovení 73 a násl. umožňuje toto prohlášení učinit až po uplynutí stanovených lhůt, u nezletilého nezvěstného navíc až od okamžiku, kdy by dovršil 25 let věku (§ 74 odst. 2 OZ).

Manželství následně zaniká dnem, který soud v rozsudku určí jako den smrti manžela, nikoliv okamžikem, kdy nabude právní moci. Nicméně, pozůstalý manžel může uzavřít nové manželství, aniž by riskoval obvinění z bigamie, až po právní moci daného rozsudku.¹³²

Prohlášení za mrtvého však není věc absolutní. Zákon pamatuje také na situace, kdy se takto zemřelý manžel objeví naživu. Z konstrukce § 76 OZ tak vyplývá, že se k takovému rozsudku nepřihlíží a manžel nabývá zpět veškerá práva a povinnosti. Předchozí úprava § 22 odst. 2 ZoR tímto zároveň také obnovovala zaniklé manželství. V tomto ohledu přináší OZ v příslušném ustanovení odst. 1 *in fine* novinku, když manželství ani registrované partnerství se již neobnovuje.

¹³¹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 - 975). Komentář*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 445.

¹³² Tamtéž s. 445.

4.3 Zánik manželství změnou pohlaví

Problematikou změny pohlaví se do účinnosti OZ věnoval pouze zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách (dále jen „SZS“), konkrétně pak v ustanovení 21. OZ se z hlediska použité terminologie od zmíněného paragrafu příliš neodlišuje, když v § 29 popisuje změnu pohlaví jako „chirurgický zákrok při současném znemožnění reprodukční funkce a přeměně pohlavních orgánů“. Širokou odbornou veřejností jsou nicméně zvolená pojmosloví považována za krajně nevhodná, zejména pak zákonodárcův požadavek na přeměnu pohlavních orgánů.¹³³ Mnozí autoři přitom dávají za příklad některá rozhodnutí zahraničních orgánů ve vztahu ke změně pohlaví, např. rakouský správní soud ve svém zrušujícím rozhodnutí konstatoval, že chirurgické odstranění pohlavních orgánů a tím tak fyzické přiblížení se opačnému pohlaví nemá být považováno za nutné. Naopak, dle názoru zmíněného soudu je hlavním předpokladem již samotný psychický stav dané osoby.¹³⁴

Osobně se s tímto názorem zahraničního soudu plně ztotožňuji. Dle ustanovení 21 odst. 2 SZS je jednou ze dvou podmínek pro změnu pohlaví porucha sexuální identifikace (transsexualita). Je zcela jednoznačné, že pro danou osobu je již samotné přijetí a ztotožnění se s touto „anomálií“ velmi psychicky náročné, zejména pak s ohledem na postoj okolí, který často nebývá přívětivý a nelze ani opomenout, že samotný chirurgický zákrok je z fyziologického hlediska velmi nebezpečný.¹³⁵ Považuji proto požadavek přeměny pohlavních orgánů za rozporný s čl. 10 odst. 1 LZPS, tedy za krajně nedůstojný.

Vedle výše uvedeného požadavku existující poruchy sexuální identifikace, tedy transsexuality, příslušné ustanovení pro změnu pohlaví požaduje také neexistenci statusového svazku uzavřeného v cizině, což musí daná osoba dostatečně prokázat. Pokud by však přesto změnu pohlaví podstoupila, statusový svazek změnou pohlaví zanikne.

¹³³ „Do druhé kategorie, mnohem zásadnější, patří potenciální rozpornost kodifikované úpravy s ochranou základních práv a svobod a s lidskou důstojností.“ BARŠOVÁ, A. Skalpel a duše. Ke změně pohlaví podle nového občanského zákoníku. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, Vol. 3, No 1, s. 16.

¹³⁴ Rozhodnutí rakouského správního soudu Geschäftszahl B1973/08, Sammlungsnummer 18929, ze dne 3. 12. 2009.

¹³⁵ Blíže srov. např. V. C. vs. Slovensko, rozsudek 4. senátu Evropského soudu pro lidská práva ze dne 8. 11. 2011, stížnost č. 18968/07.

Konstrukce § 29 odst. 1 pak *in fine* presumuje, že dnem změny je ten, který je uveden v potvrzení, které vydává poskytovatel zdravotních služeb. OZ v tomto ohledu vhodně reflektuje složitost celého chirurgického procesu změny pohlaví, kdy zpravidla pouhý jeden zákrok k jejímu provedení nestačí a často také není zcela jednoznačné, v kterém konkrétním okamžiku ke změně došlo.¹³⁶

Odstavec druhý příslušného ustanovení pak s tímto dnem spojuje zánik manželství, což se s ohledem na ustanovení § 655 OZ jeví jako zcela logické,¹³⁷ nicméně osobní poměry nebo osobní stav dané osoby se přitom nemění. V otázce úpravy právních poměrů manželů, majetkového vypořádání jakož i práv a povinností ke společným dětem pak OZ odkazuje na použití ustanovení o rozvodu týkající se této problematiky.

4.4 Zánik manželství rozvodem

Na rozdíl od výše uvedených způsobů zániku manželství (mimo zánik změnou pohlaví) je rozvod jedinou možností, jak manželství ukončit ještě za života manželů.

Zpočátku, ještě za účinnosti ABGB, se uplatňovaly dvě možnosti zániku manželství, a to rozvod manželství *od stolu a lože* a *rozluka*. Rozvod od stolu a lože spočíval na silných konfesních pravidlech. Katoličtí manželé tak nemohli manželství ukončit, bylo jim umožněno pouze žít odděleně, separovaně, ovšem uzavřít nové manželství jim bylo zapovězeno. Podstatu rozvodu jak jej známe dnes, pak naplňovala spíše rozluka manželství. Tímto způsobem bylo za života obou manželů umožněno ukončit manželství, ale pouze nekatolíkům¹³⁸ a to pak jen za splnění taxativních podmínek.

Změnu v této oblasti přinesl až zákon č. 320/1919 Sb., tzv. manželská novela. I nadále se rozlišoval zánik manželství rozvodem od stolu a lože nebo rozlukou, nově byla ale rozluka umožněna také katolickým manželům, nicméně pouze z taxativně¹³⁹ stanovených důvodů. Rozlišovaly se tak důvody

¹³⁶ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 152.

¹³⁷ Jiného názoru byl ovšem např. německý Spolkový ústavní soud, který dle svého rozhodnutí považuje nucené zániky manželství transexuálů v rozporu s ústavní ochranou rodiny a manželství. Blíže rozhodnutí BVerfG, 1 BvL 10/05, ze dne 27. 5. 2008.

¹³⁸ Rozluka pro katolíky přicházela v úvahu pouze v případě smrti manžela nebo prohlášením za mrtvého, viz § 111 a 112 ABGB.

¹³⁹ § 13 zákona č. 320/1919 Sb., Národního shromáždění, kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství.

absolutní, mezi nimi např. cizoložství, zlomyslné opuštění manžela nebo ublížení na zdraví či na cti, a důvody relativní, např. hluboký rozvrat manželství nebo nepřekonatelný odpor. K většině z nich nebylo přitom zapotřebí součinnosti obou manželů, soudům postačoval návrh podaný jen jedním z nich. Výjimku představoval nepřekonatelný odpor, kdy žalobu podávali oba manželé současně, nebo jen jeden z nich a druhý se připojil.¹⁴⁰ K podání žaloby z důvodu rozvratu manželství byl pak legitimován pouze ten manžel, který rozvratem nebyl vinen.

Konec rozlišení na rozvod od stolu a lože nebo rozlukou přinesl ZoPR. Zavedl již ustálenou terminologii, když rozvod rozlukou nahradil pouhým pojmem „rozvod“ a zároveň v § 30 ustálil jeden jediný možný objektivní důvod zániku manželství a to „hluboký a trvalý rozvrat“ (*kvalifikovaný rozvrat*). Stejně jako v případě předchozí úpravy byl dle § 30 odst. 2 aktivně legitimován k podání žaloby pouze ten z manželů, který rozvrat nezavinil. Změnu v tomto ohledu přineslo až zákonné opatření č. 61/1955 Sb., které umožnilo nově podat žalobu také „vinnému“ manželu, pokud spolu manželé dlouho nežijí a pouze z výjimečných důvodů za současného přihlídnutí soudu k zájmu společnosti.¹⁴¹

Na právní úpravu ZoPR úzce navázal ZoR ve svém původním znění. Jako jediný možný důvod rozvodu tak ponechal i nadále kvalifikovaný rozvrat, nicméně záležitost zjišťování viny manžela tak, jak byla v předchozím právním předpisu, zcela odstranil. Nově tak dle § 25 ZoR byly soudy povinny pouze zjišťovat příčiny rozvratu a tyto pak následně uvést v odůvodnění svého rozhodnutí.

V roce 1998 tzv. velká novela ZoR zachovala kvalifikovaný rozvrat manželství jako jediný objektivní důvod rozvodu. Zakotvila v § 24a ale novinku, tzv. *smluvený rozvod* nebo také *bez zjišťování příčin rozvratu* v situacích, kdy je mezi manželi ohledně rozvodu vzájemný konsensus. Druhou novinkou byla pak tzv. *tvrdostní klauzule*, která naopak v určitých situacích rozvod neumožňuje (§ 24 odst. 2 a 24b ZoR). Někteří autoři také poukazují na změnu pojmosloví, když nově se jedná o „rozvrat manželství“ na rozdíl od „rozvratu vztahů mezi manžely“. Zdůvodňují to pak zejména pozitivním přesunem podstaty rozvodu manželství ze záležitosti celospolečenské (§ 23 ZoR: „*lehkomyslný*

¹⁴⁰ ŠMÍD, O., ŠÍNOVÁ, R. a kol. *Rozvod manželství*. 1. vyd. Praha: Leges, 2013, s. 27.

¹⁴¹ Blíže např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. Cz 38/58, ze dne 22. 4. 1958.

*poměr k manželství je v rozporu se zájmem společnosti*¹⁴²⁾ do záležitosti výhradně samotných manželů.¹⁴³

Současná úprava OZ do značné míry podstatu rozvodu přejímá. V ustanovení § 755 považuje za jediný objektivní důvod rozvodu manželství stále kvalifikovaný rozvrat, když „*manželství může být rozvedeno, je-li soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení*“. Z uvedeného přitom vyplývá, že rozvrácení manželství musí být povahy dlouhodobé, trvalé a hluboké, nelze vycházet z pouhých sporadických konfliktů mezi manžely, důvodem tak mohou být např. opakované nevěry manžela nebo opomíjení zájmů rodiny. Soudy pak také při rozhodování posuzují, do jaké míry spolu manželé žijí. Není přitom rozhodné, zda spolu fakticky sdílí domácnost, nýbrž z konstrukce § 758 OZ se spíše pohlíží na míru subjektivního vztahu každého z manželů ke společnému rodinnému životu.

V některých zahraničních právních úpravách, např. v Nizozemí nebo Portugalsku, existují také zvláštní typy rozvodů, tzv. *administrativní*. K rozhodnutí o rozvodu je v těchto případech příslušný správní orgán, zpravidla matriční úřad. Základním předpokladem pro to, aby manželství mohlo být takto rozvedeno, je konsensus manželů za současného splnění určitých taxativních podmínek (nejčastěji např. neexistence nezletilých dětí).¹⁴⁴ Nabízí se v tomto ohledu komparace, zda by podobný způsob nemohl být aplikován také v České republice, např. dle zákona č. 202/2012 Sb., o mediaci prostřednictvím mediátorů a proces rozvodu tak zjednodušen, což může být dozajista přínosem. Nicméně, je zcela jednoznačné, že rozvod je ve své podstatě velmi složitá záležitost, zejména s přihlédnutím k postavení nezletilých dětí nebo majetkovým oblastem. Domnívám se proto, že ačkoliv jsou mediátoři odborně vybaveni, soudy považují v tomto směru za mnohem kompetentnější a současnou rozvodovou legislativu za adekvátní.

4.4.1 Rozvod a nezletilé děti

Dříve, než se budu věnovat samotným typům rozvodu, považuji za vhodné krátce poukázat na postavení nezletilých dětí. Z konstrukce § 755 odst. 3 OZ totiž

¹⁴² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR sp. zn. (Rc) 1 Cz 13/69, ze dne 22. 4. 1966.

¹⁴³ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 449.

¹⁴⁴ LÁDOVÁ, P. Administrativní rozvody. *Právo a rodina*. 2014, roč. 16, č. 10, s. 18.

vyplývá, že pokud mají manželé nezletilé děti, které nejsou plně svéprávné, soud manželství nerozvede do té doby, dokud nerozhodne o poměrech těchto dětí v době po rozvodu.

Zákon v tomto případě zcela jednoznačně vychází z požadavku dbát zvláštní ochrany zájmů dítěte, vycházejí např. z Úmluvy o právech dítěte¹⁴⁵ nebo § 3 odst. 2 písm. c) OZ: „*Nikdo nesmí pro nedostatek věku, ..., utrpět nedůvodnou újmu.*“ Dítě by tak mělo rozvodem rodičů trpět co nejméně,¹⁴⁶ je proto žádoucí, aby jeho postavení bylo co nejdříve právně stabilizováno, tedy ještě před samotným rozvodem rodičů. Obdobně se k tomuto vyjádřil také Ústavní soud, když považoval úpravu poměrů dítěte po rozvodu rodičů v rozporu s čl. 32 odst. 1 LZPS.¹⁴⁷

K samotnému rozvodu manželství je tak možné přistoupit až po právní moci rozsudku, kterým soud péče o nezletilé rozhodne ve smyslu § 906 a násl. OZ o výkonu rodičovské odpovědnosti k nezletilému dítěti v době po rozvodu.

4.4.2 Rozvod se zjišťováním příčin rozvratu

Prvním typem rozvodu je tzv. *rozvod sporný* nebo také *rozvod bez domněnky rozvratu*. Jedná se o případy, kdy s rozvodem jeden z manželů nesouhlasí a návrh na zahájení řízení o rozvodu tak dle ustanovení 384 odst. 1 ZŘS podává jen jeden z nich, druhý manžel se k němu nepřipojuje. Z důvodu překážky *litispence* pak z logiky věci vyplývá, že příslušný návrh nemohou podat oba manželé současně.

Dle § 756 OZ soud, který následně o sporném rozvodu rozhoduje, zjišťuje existenci rozvratu manželství a jeho příčiny. Povinnost tvrzení a důkazní přitom leží na tom z manželů, který návrh podal, musí prokázat existenci rozvratu manželství. Soud při dokazování vychází ze zásady projednací, řídí se tak důkazy, které jsou účastníky navrhovány, nicméně může provést také důkazy jiné, zejména pokud je to v zájmu nezletilých účastníků.¹⁴⁸

Platí, že samotná tvrzená existence rozvratu manželství žalobcem nepostačuje, ze zmíněného ustanovení vyplývá, že pro rozhodnutí soudu

¹⁴⁵ Čl. 3 Úmluvy o právech dítěte, vyhlášené Sdělením federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání úmluvy o právech dítěte.

¹⁴⁶ K této problematice blíže MATOUŠEK, O. Rodičovství po rozvodu a možnosti jeho hodnocení. *Právo a rodina*. 2014, roč. 16, č. 7, s. 9 a násl.

¹⁴⁷ Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 455/01, ze dne 22. 4. 2002.

¹⁴⁸ § 390 ZŘS.

je stěžejní zjištění příčin¹⁴⁹, které k rozvratu manželství vedly. Zpravidla se tak jedná o porušení vzájemných práv a povinností manželů, jak vyplývají z § 687 a násl. OZ nebo také např. alkoholismus, sexuální neshody, nevěra, rozdílnost povah a zájmů či dokonce existují situace, kdy se soudu nepodaří zjistit příčinu žádnou.¹⁵⁰

Je přitom možné jednotlivé příčiny rozlišit na subjektivní nebo objektivní, kdy subjektivní požadují určitou míru aktivního jednání, např. nevěra a objektivní naopak nikoliv, tedy např. neplodnost manžela. Zjištěná povaha příčin se pak dle uvedeného může odrazit při posuzování např. výživného rozvedeného manžela nebo jiných majetkových vypořádání, kdy samozřejmě negativní charakter subjektivního jednání bude možné považovat za přítěžující okolnost.¹⁵¹

4.4.3 Rozvod bez zjišťování příčin rozvratu

Druhým typem rozvodu je tzv. *rozvod nesporný* nebo *s domněnkou rozvratu*. Na rozdíl od výše uvedeného sporného rozvodu je jeho podstatou vzájemný konsensus manželů, jehož cílem je, aby manželé byli rozvedeni bez zbytečných průtahů nebo nepříjemností. K návrhu manžela na zahájení řízení o rozvod manželství se tak dle § 384 ZŘS druhý manžel připojí nebo ho podají oba společně. Často také, v případě společného návrhu, bývají zejména z ekonomických důvodů manželé zastupováni jedním advokátem, když se tím výrazně sníží náklady řízení i jeho rychlost.¹⁵²

Zákon v ustanovení § 757 OZ nicméně vedle zmíněné dohody požaduje kumulativní splnění dalších podmínek:

V prvním případě, *ke dni zahájení řízení o rozvod trvalo manželství nejméně 1 rok a manželé spolu déle než 6 měsíců nežijí*. Z uvedeného zcela jednoznačně vyplývá snaha zákonodárce zakotvit trvalost manželství, jak také plyne z jeho definice („manželství je trvalý svazek muže a ženy“). Nesporně se jedná také o snahu zabránit snoubencům uzavírat manželství neuváženě, stejně

¹⁴⁹ „Trvalost rozvratu vztahů mezi manžely nezáleží jen na tom, jak dlouhá doba uplyne od vzniku rozvratu do podání návrhu na rozvod manželství, nýbrž i na povaze příčin rozvratu vztahů mezi manžely a míře jejich následků.“ Stanovisko Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. Rozbor Pls 4/66, ze dne 30. 5. 1966.

¹⁵⁰ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Doplněk, 2006, s. 120.

¹⁵¹ K problematice blíže např. PULKRÁBEK, Z. Příkazuje § 24 odst. 1 ZOR soudu, aby zjistil příčiny rozvratu manželství? *Právní rozhledy*. 2011, roč. 19, č. 2, s. 39-48.

¹⁵² WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 133.

jako se neuváženě později rozvést. Nicméně ačkoliv se zákonodárcův cíl jeví být zcela jistě opodstatněný a chvályhodný, domnívám se, že v praxi již těžko realizovatelný.

Za druhé, *manželé, kteří jsou rodiči nezletilého dítěte, které nenabylo plné svéprávnosti, se dohodli na úpravě poměrů tohoto dítěte pro dobu po rozvodu a soud jejich dohodu schválil.* Zákonodárce v tomto případě reflektuje požadavek zvýšeného ohledu na zájmy nezletilého dítěte.¹⁵³ Dokud tak ve smyslu ustanovení § 906 OZ soud péče o nezletilé rozvádějícím se manželům neschválí dohodu o úpravě poměrů k nezletilému dítěti nebo případně nerozhodne sám odlišně od navržené dohody, manželství „nesporně“ rozvedeno být nemůže.

A konečně za třetí, *manželé se dohodli na úpravě svých majetkových poměrů, svého bydlení, a popřípadě výživného pro dobu po tomto rozvodu.* Z konstrukce § 757 odst. 2 OZ pak pro tyto dohody vyplývá požadavek písemné formy s úředně ověřenými podpisy.

V případě, že některá z uvedených podmínek splněna nebude, s výjimkou dohody o výživném mezi manžely, která povinná není, soud takové manželství „nesporně“ nerozvede. Soud v takových situacích bude postupovat dle úpravy rozvodu s tzv. tvrdostní klauzulí ve smyslu § 755 OZ za současného zjišťování příčin rozvratu manželství tak, jak bylo uvedeno v předchozí kapitole.

4.4.4 Rozvod s tvrdostní klauzulí

Rozvod *s tvrdostní, antidiskriminační klauzulí*, někdy nazýván také jako rozvod *ztížený*, s sebou přináší zvláštní omezení, která ačkoliv je jednoznačně prokázán kvalifikovaný rozvrat manželství, nedovolují manželství rozvést. Dle § 755 odst. 2 OZ se tak děje, pokud by byl rozvod v rozporu se zájmy nezletilého dítěte, které nenabylo plné svéprávnosti nebo se zájmy manžela, který se na rozvratu manželství převážně nepodílel.

Zájmy nezletilého dítěte je nutné posuzovat dle zvláštních důvodů. Zpravidla se tak bude jednat zejména o důvody objektivního charakteru, tedy např. dlouhodobé zdravotní postižení dítěte, které vyžaduje přítomnost i ekonomickou podporu obou rodičů.¹⁵⁴ K subjektivním důvodům, resp. názoru

¹⁵³ Srov. § 3 odst. 2 písm. c) OZ: „*Nikdo nesmí pro nedostatek věku...utrpět nedůvodnou újmu.*“

¹⁵⁴ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 226.

samotného dítěte soudy samozřejmě také přihlíží, nicméně je nutné je posoudit vzhledem k věku, vospělosti dítěte, jakož i k dalším okolnostem.¹⁵⁵ Domnívám se však, že i přes existenci této překážky se pak v praxi podaří manželství zachránit jen velmi stěží, jak také uvádí JUDr. Rogalewiczová: „*Problém lze spatřovat především ve skutečnosti, že ani tato překážka rozvodu nemůže donutit žádného z manželů, aby ve svazku setrval proti své vůli.*“¹⁵⁶

Ustanovení § 755 odst. 2 písm. b) OZ pak nedovoluje rozvést manželství, pokud by tak bylo v „rozporu se zájmy manžela, který se na rozvratu porušením manželských povinností převážně nepodílel a kterému by byla rozvodem způsobena zvláště závažná újma s tím, že mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství“. Komentářová literatura pak mezi tyto mimořádné okolnosti zahrnuje zejména vyšší věk manžela, jeho nemoc, která vyžaduje pomoc jiné osoby nebo neschopnost sám sebe zabezpečit.¹⁵⁷ Nicméně pokud spolu manželé alespoň 3 roky nežijí, stává se tato podmínka irelevantní a manželství tak rozvedeno být může.

4.5 Právní následky zániku manželství

Zcela zásadním následkem, který okamžikem zániku nastává, je změna statusového postavení manželů, resp. ex-manželů. Jestliže tak manželství zaniklo smrtí jednoho z manželů, pozůstalý manžel získává nový statut „vdova/vdovec“, pokud zaniklo rozvodem, novým statutem rozvedeného manžela bude „rozvedená/rozvedený“. Nicméně, jakým způsobem manželství zaniklo, není relevantní, od této chvíle ex-manželům nebrání zákonná překážka jiného statusového svazku a tak mohou uzavřít manželství nové nebo popřípadě vstoupit do registrovaného partnerství.

Neméně zásadním následkem, který s sebou zánik manželství přináší, je také zánik SJM. Jak jsem uvedla v příslušné kapitole, SJM je úzce svázáno s manželstvím, je tedy zcela logické, že jeho zánikem dále neexistuje. Jakým způsobem se poté manželské majetkové právo vypořádá, se řídí dle režimu, kterému podléhá.

¹⁵⁵ Srov. čl. 12 Úmluvy o právech dítěte.

¹⁵⁶ ROGALEWICZOVÁ, R. Úprava povinností a práv k nezletilým dětem v případě rozchodu a rozvodu rodičů. *Právní rozhledy*. 2016, roč. 24, č. 1, s. 13.

¹⁵⁷ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 227.

Je však vhodné podotknout, že v určitých případech může SJM zaniknout ještě za trvání manželství z důvodu jiných právních skutečností, které zpravidla manželé nemohou zásadně ovlivnit. Typicky např. dle § 66 odst. 4 TrZ následkem uložení trestu propadnutí majetku v trestním řízení nebo dle § 268 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení prohlášením konkursu.

O tom, jaké další následky pak zánik manželství s sebou přináší, bude pojednáno v následujících kapitolách.

4.5.1 Příjmení rozvedeného manžela

Zákon umožňuje dle ustanovení § 759 OZ manželovi, který přijal příjmení druhého manžela, do 6 měsíců po rozvodu manželství oznámit matričnímu úřadu, že přijímá zpět své dřívější příjmení. Je přitom pouze a jen na svobodné vůli rozvedeného manžela, zda ke změně příjmení přistoupí či nikoliv, zákon ani druhý manžel nedisponuje žádnými prostředky, jak bývalého manžela ke změně příjmení donutit nebo mu v ní zabránit.¹⁵⁸ Dle § 71 MatrZ pak na základě oznámení příslušný matriční úřad změnu příjmení provede.

Jak také vyplývá ze zmíněného ustanovení, ke změně je možné přistoupit pouze za předpokladu zániku manželství rozvodem, v ostatních případech zániku toto umožněno není.

4.5.2 Výživné rozvedeného manžela

Jedním ze základních práv a povinností, které manželům uzavřením manželství vzniká, je výživné mezi manžely. Z konstrukce § 697 OZ vyplývá, že jeho podstatou je stejná vzájemná hmotná i kulturní úroveň obou manželů, jinými slovy „pokud by manželé sečetli své příjmy, odečetli od nich nutné výdaje na bydlení, výživu svou a dětí a pravidelně se opakující platby, pak by zbylá částka měla být rozdělena na dva díly pro potřeby každého z nich“.¹⁵⁹

Vzájemná vyživovací povinnost přitom trvá jen po dobu manželství, okamžikem, kdy je manželství rozvedeno, resp. právní mocí rozsudku, tak zpravidla zaniká a od tohoto okamžiku se každý z manželů živí sám ze svých vlastních prostředků. Nicméně, nezřídka dochází k tomu, že životní úroveň rozvedených manželů je poté diametrálně odlišná. Zákon proto pro zmírnění

¹⁵⁸ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 - 975). Komentář*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 461.

¹⁵⁹ KOVÁŘOVÁ, D. Výživné mezi manžely. *Právo a rodina*. 2006, roč. 8, č. 4, s. 1.

těchto negativních ekonomických dopadů za určitých podmínek přiznává rozvedenému manželovi právo na přiměřené výživné i po rozvodu. Povinnost poskytovat výživné je přitom úzce spjata pouze s bývalým manželem, nelze ji v případě jeho smrti nárokovat např. po jeho rodičích nebo jiných dědicích.¹⁶⁰

Aby mohlo být výživné rozvedenému manželovi přiznáno, zákon z díky § 760 odst. 1 OZ požaduje splnění určitých kumulativních podmínek, kdy rozvedený manžel se není schopen sám živit a příčina spočívá v manželství nebo v souvislosti s ním. V těchto případech tak lze po bývalém manželovi požadovat přiměřené výživné, čímž je reflektována zejména určitá míra jeho solidarity či morálního cítění s manželem, který se rozvodem dostal do ekonomicky nepřívětivé situace. Zároveň je však poskytována také určitá míra ochrany ekonomicky silnějšímu manželovi. K přiznání výživného tak lze přistoupit pouze v případě, kdy to lze na majetnějším manželovi spravedlivě požadovat a to zejména s ohledem na jeho věk nebo zdravotní stav.

Druhé zásadní kritérium pro posouzení, zda rozvedený manžel má na výživné právo, popřípadě také v jaké výši, vyplývá z odstavce druhého, když soud zejména přihlíží k trvání manželství, jak dlouho je již rozvedeno, jakož i zda:

- a) *si rozvedený manžel neopatřil přiměřené zaměstnání, přestože mu v tom nebránila závažná překážka,*
- b) *si rozvedený manžel mohl výživu zajistit řádným hospodařením s vlastním majetkem,*
- c) *se rozvedený manžel podílel za trvání manželství na péči o rodinnou domácnost,*
- d) *se rozvedený manžel nedopustil vůči bývalému manželu nebo osobě mu blízké činu povahy trestného činu, nebo*
- e) *je dán jiný obdobně závažný důvod.*

¹⁶⁰ Blíže rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 5 Cz 11/92 (R 37/94), ze dne 28. 4. 1992 nebo usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 2128/2003, ze dne 22. 4. 2004: „Fyzická osoba smrtí přestává být subjektem všech právních vztahů, po smrti nelze stanovit výživné. Vyživovací povinnost smrtí zaniká, na dědice nepřechází.“

Podrobná vymezení, kterými okolnostmi se mají soudy při svém rozhodování řídit, se jeví jako velmi pozitivní. Předchozí úprava ZoR totiž v § 96 odst. 2 poukazovala pouze na nemožnost přiznání výživného, pokud by to bylo v rozporu s dobrými mravy, a pro judikaturu se tento obecný poukaz tak zdál být jako nedostatečné vodítko.¹⁶¹

Pro samotný rozsah vyživovací povinnosti, jakož i způsob jejího plnění je ale v první řadě stěžejní vzájemná dohoda manželů, resp. rozvedených manželů.¹⁶² Jedná se přitom o nejjednodušší, preferovaný způsob jak mohou manželé postupovat, aniž by byl nutný zásah soudu. Obsah dohody, resp. povaha samotného výživného je pak na jejich svobodné vůli. Mohou si tak stanovit vyplácení peněžitých částek nebo naturálií, v pravidelných nebo také nepravidelných intervalech. Stejně tak mají možnost sjednat si jednorázové splacení ve formě tzv. odbytného.¹⁶³ Nicméně ačkoliv je zde dána manželům výrazná smluvní volnost, z konstrukce § 2 odst. 3 OZ přesto vyplývá povinnost respektovat dobré mravy.¹⁶⁴

Zákon vedle výše zmíněných „klasických“ typů výživného upravuje v § 762 OZ také tzv. *sankční výživné* pro rozvedeného manžela. Na rozdíl od běžného výživného, u kterého se uplatňuje zásada přiměřenosti při stanovení vyživovací povinnosti, sankční výživné tuto zásadu nereflektuje, lze tak rozvedenému manželovi přiznat zásadně stejnou hmotnou i kulturní úroveň jakou má bývalý manžel. Nárok na přiznání takového výživného má ale pouze ten manžel, který rozvrat manželství převážně nezpůsobil nebo s rozvodem nesouhlasil a rozvodem mu byla způsobena závažná újma. Příslušné ustanovení v odst. 1 *in fine* na rozdíl od klasického výživného, které nemá žádným zákonem stanovené časové omezení, stanovuje pro sankční výživné omezení nejdéle na dobu 3 let od rozvodu. Odstavec druhý zavádí výjimku, kdy rozvedený manžel ačkoliv naplňuje výše uvedené podmínky, nárok na sankční výživné nemá, a to za předpokladu, že se vůči bývalému manželovi dopustil jednání, které naplňuje znaky domácího násilí.

¹⁶¹ Důvodová zpráva k § 760 OZ.

¹⁶² § 761 OZ.

¹⁶³ V případě nesplnění dohodnuté povinnosti se lze jejího splnění domáhat u soudu; vycházejí mimo jiné ze zásady *pacta sunt servanda*. Blíže rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 24 Co 261/2012, ze dne 5. 12. 2012.

¹⁶⁴ Nic přitom nebrání, aby si zmíněnou dohodu upravili také manželé ještě před pravomocným rozvodem. Blíže rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 30 Cdo 135/2004, ze dne 4. 5. 2004.

Konečně, okamžikem, kdy oprávněný manžel uzavře nové manželství nebo vstoupí do registrovaného partnerství, právo na jakýkoliv druh výživného mu zaniká.¹⁶⁵

4.5.3 Majetková práva a povinnosti při zániku manželství

V okamžiku, kdy manželství zanikne, vyvstává samozřejmě požadavek upravit majetkové poměry manželů, resp. bývalých manželů. Za předpokladu, že manželství zanikne smrtí jednoho z manželů, posoudí se dle ustanovení § 764 odst. 1 OZ majetkové povinnosti a práva v rámci řízení o dědictví a to podle toho majetkového režimu, který mezi manžely existoval. Je přitom zcela irelevantní, o jaký režim SJM se jedná, zda o zákonný, smluvený nebo rozhodnutím soudu.

Vedle majetkového režimu je nutné při posouzení vzít v úvahu také pokyny zemřelého manžela, které učinil ohledně svého majetku pro případ smrti. V případě, že však takové pokyny neexistují, postupuje se dle obecných pravidel pro vypořádání SJM uvedených v § 742 OZ, s výjimkou odst. 1 písm. c),¹⁶⁶ pokud se však pozůstalý manžel nedohodl s dědici jinak. Z dikce ustanovení § 162 odst. 1 ZŘS přitom pozůstalému manželovi a dědicům vyplývá povinnost při uzavírání dohody neodchýlit se od pokynů zemřelého manžela, jakož i od zákona. Pokud by se tak stalo nebo by k dohodě vůbec nedošlo, soud v rámci řízení o dědictví takovou dohodu neschválí a rozhodne podle obecných pravidel.

Byl-li manžel prohlášen za mrtvého, posoudí se dle § 764 odst. 2 OZ jeho majetkové povinnosti a práva ke dni, který je v rozhodnutí o prohlášení za mrtvého uveden jako den jeho smrti.

Na rozdíl od výše uvedeného zániku manželství smrtí manžela, se dle § 765 odst. 1 OZ v případě rozvodu manželství veškeré majetkové povinnosti a práva spravují dle dohody manželů, resp. rozvedených manželů. Stejný postup lze přitom ekvivalentně použít také na zánik manželství prohlášením za neplatné nebo popř. změnou pohlaví manžela.

¹⁶⁵ Stejně tak pokud povinný manžel zemře nebo se oprávněný manžel stane opět schopným se uživit.

¹⁶⁶ „Každý z manželů má právo žádat, aby mu bylo nahrazeno, co ze svého výhradního majetku vynaložil na společný majetek.“

Za předpokladu, že vzájemná dohoda rozvedených manželů není možná, z konstrukce ustanovení 765 odst. 2 OZ pak může kterýkoliv z ex-manželů podat návrh na vypořádání rozhodnutím soudu.

Důvodová zpráva k tomuto zmiňuje ještě třetí možnost. Pokud se tedy manželé nedohodnou a ani jeden z nich nepodá návrh na zahájení sporného soudního řízení o vypořádání majetku, uplatní se nevyvratitelná domněnka dle § 741 OZ.

4.5.4 Bydlení manželů po zániku manželství

4.5.4.1 Bydlení po zániku manželství smrtí

Okamžikem uzavření manželství zpravidla, pokud si manželé neujednají jinak, vzniká oběma manželům společné nájemní právo k domu nebo bytu.¹⁶⁷ V případě, že poté jeden z manželů zemře nebo bude prohlášen za mrtvého a manželství tak zanikne, zákon dle ustanovení § 766 odst. 1 OZ pamatuje na ochranu pozůstalého manžela, který tak i nadále zůstává nájemcem, případně oprávněným za předpokladu existence jiného závazkového práva. Obdobně je přitom postupováno i tehdy, kdy jeden z manželů trvale opustí společnou domácnost. Musí zde být ale zcela evidentní „úmysl domácnost zrušit a již neobnovit; pouhé odstěhování svršků, případně i odhlášení se z trvalého pobytu nepostačuje pro závěr, že se jedná o trvalé opuštění společné domácnosti“.¹⁶⁸

Pokud však manželé postupovali odlišně od obecné úpravy dle § 745 odst. 2 OZ a nájemní právo k domu nebo bytu měl jen jeden z nich, ustanovení § 766 odst. 2 odkazuje na aplikaci zákonné úpravy týkající se nájmu bytu.

Jak postupovat v případě existence jiného než závazkového majetkového práva dává odpověď následující § 767 OZ. Dle odstavce prvního tak pozůstalý manžel má právo bydlení za předpokladu, že zemřelý manžel měl k domu nebo bytu výhradní právo bydlet a pozůstalému manželu svědčilo ve smyslu § 744 OZ odvozené právo bydlení. Nicméně pokud by toto výhradní právo zemřelého manžela přešlo na jinou osobu než na pozůstalého manžela, právo bydlet v tomto bytě nebo domě mu tímto zaniká. To ovšem neplatí, nelze-li na pozůstalém

¹⁶⁷ § 745 OZ.

¹⁶⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 26 Cdo 105/99, ze dne 14. 9. 2000.

manželu spravedlivě žádat, aby dům nebo byt opustil. Otázku, co lze považovat za „spravedlivé“ a co již nikoliv není zcela jednoduché vyložit. Komentářová literatura však poukazuje např. na těhotenství, stáří, zdravotní stav nebo třeba zármutek ze ztráty manžela a především pak na povinnost dbát dobrých mravů.¹⁶⁹

V odstavci druhém pak zákonodárce umožňuje pozůstalému manželu obrátit se na soud s návrhem na zřízení věcného břemena bydlení v jeho prospěch, soud však návrhu vyhová pouze za předpokladu, je-li to přiměřené jeho poměrům. Za jakých okolností lze toto právo odpovídající věcnému břemenu založit, zákon uvádí především péči o nezletilé dítě, které nenabylo plné svéprávnosti, o něž manželé pečovali nebo nezletilé dítě, které nenabylo plné svéprávnosti, jehož rodičem je zemřelý manžel, jakož i dítě nezaopatřené, které s pozůstalým manželem žije. Takové věcné břemeno lze však založit pouze do doby, než se toto dítě bude schopno samo živit, a také pouze za úplatu srovnatelnou s nájemným v místě obvyklým.

Nelze přitom říci, že za jiných okolností by pozůstalému manželu věcné břemeno přiznáno být nemohlo, např. výše uvedené stáří či zdravotní stav jsou dozajista dostatečně pádnými důvody. Demonstrativním zmíněním nezletilého dítěte zákonodárce spíše reflektuje obecný požadavek na jeho zvýšenou zvláštní ochranu, jak vyplývá např. z čl. 32 odst. 1 LZPS.

4.5.4.2 Bydlení po zániku manželství rozvodem

Pokud měli manželé k domu nebo bytu společné nebo stejné právo, upřednostňuje se dle § 768 odst. 1 jejich vzájemná dohoda, v níž si manželé, resp. rozvedení manželé určí, který z nich bude tento dům či byt po rozvodu nadále užívat. Není přitom relevantní, jakého charakteru toto společné, resp. stejné právo bylo, zda závazkového či vlastnického, stěžejní je konsenzus, kterému z rozvedených manželů bude toto právo nadále náležet.

Za předpokladu, že se manželé nedohodnou, může se z konstrukce ustanovení § 768 odst. 1 OZ kterýkoliv z nich obrátit na soud s návrhem na určení, který z manželů bude oprávněn i nadále dům nebo byt užívat. Soud pak při svém rozhodování vychází ze skutečnosti, na kterém z manželů lze spravedlivě žádat, aby dům či byt opustil. V tomto směru v úvahu přichází především

¹⁶⁹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 481.

posouzení příčin rozvratu manželství, zdravotního stavu obou manželů nebo do jaké míry se každý z nich přičinil o to, že nabyli právo užívání bytu.¹⁷⁰ Zejména pak také přihlíží k tomu, kterému z rozvedených manželů byla svěřena péče o nezletilé dítě, které nenabylo plné svéprávnosti a o které manželé pečovali, jakož i k názoru pronajímatele, půjčitele nebo jiných osob v ekvivalentním postavení. Z uvedeného přitom ve spojení s § 153 odst. 2 OSŘ vyplývá, že soud tak nemusí právo bydlení přisoudit pouze navrhovateli, resp. žalobci, dle posuzovaných okolností a zjištěného stavu věci může toto právo náležet také žalovanému.

Současně s rozhodnutím, kterému z rozvedených manželů svědčí i nadále právo bydlet v domě nebo bytě, vyplývá z příslušného ustanovení soudu také povinnost rozhodnout o nároku na náhradu za ztrátu tohoto práva, jakož i jejím způsobu. Dle § 768 odst. 2 OZ tak může být přiznán nárok na náhradní bydlení¹⁷¹, jenž je povinen zajistit manžel, který v domě či bytě nadále zůstává, do tohoto okamžiku má tak druhý manžel právo bydlení. Nicméně za předpokladu, že soudem byla přiznána vůči povinnému manželu např. peněžitá náhrada nebo dokonce nebyla přiznána náhrada žádná, má právo v domě nebo bytě bydlet do uplynutí lhůty, která byla soudem stanovena, nejdéle však 1 rok. Výjimečně, ekvivalentně za podmínek jako dle § 767 odst. 2 OZ, zákon umožňuje zřídit manželovi, jehož právo zůstalo zrušeno a pokud je to přiměřené, právo bydlení v domě nebo bytě odpovídající věcnému břemeni.¹⁷²

Otázku úpravu bydlení po zániku manželství rozvodem za předpokladu, kdy manželé neměli k domu nebo bytu společné resp. stejné právo, řeší ustanovení následující, tedy § 769 OZ. I v tomto případě je především upřednostňována vzájemná dohoda manželů, resp. rozvedených manželů, jak bude upraveno další bydlení manžela, jehož právo je slabší povahy.

Nicméně pokud taková dohoda absentuje, příslušné ustanovení umožňuje obrátit se na soud tomu z manželů, který má k domu nebo bytu vlastnické nebo jiné věcné právo, anebo výhradní nájemní nebo jiné závazkové právo. Soud pak v takovém případě rozhoduje o povinnosti manžela, který má slabší oprávnění,

¹⁷⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 5 Cz 45/68 (Rc 78/1970), ze dne 30. 6. 1969.

¹⁷¹ K rozhodnutí, jakou formou má být bytová náhrada zajištěna blíže např. rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 26 Cdo 1758/2004, ze dne 5. 5. 2005.

¹⁷² HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 489.

se vystěhovat, avšak při posuzování je nutné vzít v úvahu, zda to na něm lze spravedlivě požadovat ve smyslu § 767 OZ. Ustanovení § 769 OZ *in fine* pak tak také odkazuje na § 767 odst. 2 OZ, které platí obdobně, a tedy za splnění stanovených podmínek může soud tomuto manželu přiznat právo bydlení odpovídající věcnému břemenu.

A konečně, v určitých případech je také možné, že manželé nedisponují ani jeden věcným nebo závazkovým právem k domu nebo bytu. Dle § 770 OZ má tak osoba, které náleží toto věcné nebo závazkové právo žádat vystěhování manžela, který měl pouze právo odvozené od práva bydlení druhého manžela.

5 ÚVAHY DE LEGE FERENDA

Současná právní úprava institutu manželství, jakož i rodinného práva jako takového, dle mého názoru bryskně reaguje na moderní vývoj společnosti, zejména pak na aktuální problémy nejen v České republice, ale také v zahraničí. Zákodárce tak v OZ oproti předchozímu ZoR několik oblastí výrazně zjednodušil, jiné naopak pro vhodnější aplikaci v praxi zkonkretizoval. Nicméně, pro účely této kapitoly bych na tomto místě ráda upozornila na jednu poměrně palčivou oblast, která ačkoliv v našem právním řádu prozatím nenašla opodstatnění, domnívám se, že by tomu do budoucna mělo být naopak, a to manželství osob stejného pohlaví.

Aktuální právní úprava umožňuje dle § 655 OZ uzavřít manželství pouze mezi mužem a ženou, homosexuálním párům je tak manželství zapovězeno, tyto osoby mohou pouze dle § 1 odst. 1 zákona o registrovaném partnerství (dále jen „ZoRP“) uzavřít „trvalé společenství osob stejného pohlaví“. Na případné umožnění uzavřít manželství také mezi osobami stejného pohlaví se přitom objevuje poměrně konzervativní argumentace, podle které by tímto krokem došlo k významnému narušení tradičního pojetí manželství, zejména pak rodiny jako takové. Jiné argumenty naopak tvrdí, že manželství tak, jak je již po staletí vnímáno, je v dnešní době spíše jakýmsi přežitkem a je proto na místě vzhledem k moderní době toto vnímání posunout do nových oblastí.

Osobně se pak ztotožňuji s názorem druhým. Manželství jako svazek mezi mužem a ženou je v první řadě založen na vzájemné citové i tělesné sounáležitosti, podpoře a úctě. Je zcela zřejmé, že vztahy dvou osob se stejným pohlavím vykazují emoce naprosto totožné, v tomto ohledu tak neshledávám jako legitimní odůvodnění výrazné odlišnosti od klasického pojetí manželského svazku.

V druhé řadě je za základní účel manželství dle § 655 OZ považováno založení rodiny a řádná výchova dětí. Je zcela jednoznačným faktem, že homosexuální páry nemohou zplodit dítě, tedy se nabízí argument, že hlavní účel manželství tímto nenaplní. Avšak logicky je možné oponovat institutem osvojení, jehož prostřednictvím by homosexuální páry, resp. manželé mohly děti

mít. Nicméně, *ex lege* současná právní úprava toto neumožňuje,¹⁷³ což mnozí autoři kvitují, když dle jejich názoru jen a pouze heterosexuální vztahy tradičně zaručují řádný vývoj nezletilých dětí.¹⁷⁴ Osobně však s tímto nesouhlasím. Ačkoliv je manželství a rodina tradičně heterosexuální, neexistuje jednoznačný důkaz, že homosexuální páry nemohou poskytnout dětem dostatečně harmonické zázemí a podmínky pro jejich řádný vývoj stejně, jako je tomu v případě manželství muže a ženy. Zároveň pak považuji toto znemožnění za krajně diskriminační, vždyť LZPS v čl. 1 zakotvuje rovnost všech v důstojnosti i v právech a čl. 3 v odst. 1 zaručuje základní práva a svobody všem bez ohledu na pohlaví.

Jsem tak jednoznačně toho názoru, že by český právní řád měl v otázce sňatků stejnopohlavních párů doznat větší liberalizace. Laická společnost je v této otázce nejen u nás, ale také v mnoha vyspělých západních zemích velmi tolerantní a pokroková, na což mnoho tamních právních řádů vhodně reaguje¹⁷⁵. Kupříkladu Nejvyšší soud Spojených států amerických v zásadním rozhodnutí uvedl, že každý člověk bez ohledu na pohlaví má právo definovat sám sebe, jakož i na respekt jeho autonomie vůle a aby tak jeho citové vztahy k partnerovi mohly být stvrzeny manželstvím.¹⁷⁶ V tomto směru považuji za vhodné, zejména s ohledem na základní lidská práva až žádoucí, aby také česká právní úprava následovala vzor mnoha západních zemí a manželství osobám stejného pohlaví umožnila.

¹⁷³ Srov. § 13 odst. 2 ZoRP; § 800 OZ.

¹⁷⁴ Např. FIALA, P. Co hodláte dělat proti uzákonění adopcí osobami stejného pohlaví? *Newsletter: Institut Václava Klause*. Praha: Institut Václava Klause, o.p.s., 2014, roč. 2014, č. 5, s. 6 a násl.

¹⁷⁵ K problematice blíže PICHLEROVÁ, L. Registrované partnerství a manželství homosexuálních párů v evropském právu. *Právo a rodina*. 2015, roč. 17, č. 12, s. 15 a násl.

¹⁷⁶ *Obergefell vs. Hodges*, rozsudek Nejvyššího soudu Spojených států amerických ze dne 26. 6. 2015, č. 14–556.

6 ZÁVĚR

Primárním cílem mé diplomové práce, který jsem v úvodu čtenáři nastínila, bylo co nejkomplexněji obsáhnout materii vzniku a zániku manželství a poskytnout tak dostatečný náhled na problematiku, která se neoddiskutovatelně, ať již více či méně, dotýká každého z nás.

Při zpracování samotné práce jsem vycházela zejména ze současné právní úpravy obsažené v občanském zákoníku. Avšak pro kritické zhodnocení daného tématu jsem na mnoha místech přistoupila ke komparaci s předchozím zákonem o rodině. Ačkoliv je patrné, že nová právní úprava institutu manželství v mnoha ohledech pouze kopíruje tu předchozí, pár drobných nuancí lze spatřovat, což vzhledem k modernizaci společnosti považuji za velmi pozitivní krok. Zákon o rodině byl předpis, který zde existoval již od 60. let minulého století, soukromé právo tak bylo po desetiletí značně roztržštěno a je tak zcela jednoznačné, že tato situace nemohla v dnešní době obstát. V neposlední řadě nemohu na tomto místě ani opomenout poznámku o použití nejen hmotněprávní úpravy, ale také procesněprávní, čehož si však dozajista pozorný čtenář v práci všiml.

V úvodní kapitole bylo mým cílem přiblížit v první řadě historický vývoj právní úpravy rodinného práva na našem území. Poukazuji v tomto ohledu na srovnání s právními předpisy, které pro jednotlivé dekády byly stěžejní, počínaje Všeobecným občanským zákoníkem rakouským z 19. stol. Následuje krátké uvedení samotného pojmu manželství a jeho hlavního účelu, kde jsem čtenáře seznámila s podstatou tohoto institutu, definicí a zejména s jakým cílem je tento svazek uzavírán. Novinkou je oproti předchozí úpravě zavedení např. vzájemné podpory a pomoci mezi manžely. Pro srovnání jsem také uvedla pojetí manželství ve starém Římě, v sociologii nebo např. v katolické církvi.

V kapitole třetí poukazuji již na meritum celé práce, a to na vznik manželství. Úvodní část je věnována osobním předpokladům, které jsou ve formě zákonných překážek kladeny na osoby uvažující o uzavření manželství. V tomto ohledu lze poukázat na překážku omezené svéprávnosti, která reflektuje významný předěl mezi stávající a minulou úpravou, která umožňovala osobu svéprávnosti zbavit, což nyní již není možné. Dále jsem se v této kapitole věnovala formám sňatku, institutu zasnoubení nebo předdodavkovému řízení,

kteře jako pojem sice občanský zákoník nezná, nicméně praxe s tímto termínem hojně pracuje. Samotný ceremoniál uzavření manželství jsem uvedla následně v části věnované sňatečnímu obřadu. Zde jsem poukázala také na jednotlivá prohlášení, která snoubenci v jeho průběhu činí, kdy např. prohlášení o vzájemné znalosti zdravotního stavu je nově součástí již předodдавkového řízení. V neposlední řadě je v této kapitole poukázáno také na jiné způsoby uzavření manželství nebo právní následky spojené s manželstvím a konečně na manželství zdánlivé a neplatné.

Kapitola čtvrtá vyložila problematiku zániku manželství. Ještě před samotným rozvodem jsem se věnovala jiným způsobům zániku, a to smrtí, prohlášením za mrtvého a změnou pohlaví. Otázku rozvodu jsem poté nejprve doplnila o exkurz do historického vývoje, opět s mírnou komparací s Všeobecným občanským zákoníkem rakouským. Následně je již uveden rozvod dle současné právní úpravy, jeho jednotlivé typy se všemi náležitostmi. V poslední části jsem se pak věnovala jeho právním následkům, zejména příjmením rozvedeného manžela, výživným nebo situaci s bydlením.

V páté kapitole jsem čtenáři přiblížila úvahy *de lege ferenda*. Zde bylo mým cílem nastínit jeden problém, který v naší právní úpravě dosud nenalezl místo, ačkoliv jsem toho názoru, že by tomu mělo být v budoucnu naopak. Je však zcela samozřejmě pravdou, že otázka manželství osob stejného pohlaví není v naší společnosti jediným tématem, o kterém by se dalo v plodné diskuzi polemizovat.

Jak je zcela jistě patrné, mou snahou bylo postupovat co nejvíce systematicky, aby čtenáři byl poskytnut komplexní přehled o dané problematice. Na první pohled se přitom může zdát, že výklad úpravy manželství je vzhledem k enormní rozsáhlosti občanského zákoníku složitá záležitost, nicméně není tomu tak. Dle mého názoru zákonodárce při tvoření tohoto kodexu ničeho nezanedbal, v mnohém pouze přejímá předchozí úpravu zákona o rodině a případné změny jsou logické, pružné a zcela adekvátní současné moderní společnosti.

Přesto se však i nadále objevují kritické názory. Již v úvodu této práce jsem uvedla, že počty sňatků klesají a stoupá rozvodovost. Značná část odborné i laické veřejnosti toto přisuzuje právě občanskému zákoníku, který dle jejich názoru neposkytuje v oblasti manželské, resp. rodinné manželům dostatečnou právní oporu. Nicméně, osobně se s tímto názorem neztotožňuji, považuji ho až za značně hysterický a neopodstatněný, vždyť jak také uvádím výše, zákonodárce

občanský kodex pojal velmi logicky a adekvátně, proto se domnívám, že klesající počet sňatků je pouhým odrazem multikulturní a progresivní společnosti. Žijeme ve spěšné době, stále mnoho lidí proto považuje manželství za pouhý přežitek či nadbytečnost a značná část tak žije laicky řečeno „na psí knížku“, z čehož ale nelze obviňovat zákon, není v jeho silách, aby tento narůstající trend zastavil.

Zmíněnému navzdory jsem však toho názoru, že manželství jako tradiční společenský i právní svazek mezi mužem a ženou i nadále přetrvá. Stále mnoho z nás bude tradice ctít a nevzdá se jich a institut manželství tak nikdy zcela nevyumizí.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Knižní literatura

- DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, J. a kol. *Manželství a rozvody. Praktický návod jak problémy řešit a jak jim předcházet*. 1. vyd. Praha: Linde, s.r.o, 2002. 104 s. ISBN 80-86131-34-4
- ELIÁŠ, K. a kol. *Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. 2., dopl. a akt. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. 360 s. ISBN 978-7478-493-4
- FRANCOVÁ, M., DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, J. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. 2., akt. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2010. 260 s. ISBN 979-80-7357-573-1
- HRUŠÁKOVÁ, M. *Sňatek a paragrafy*. 1. vyd. Praha: Computer Press, 2000. 76 s. ISBN 80-7226-396-X
- HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009. 586 s. ISBN 978-80-7400-061-4
- HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Doplněk, 2006. 400 s. ISBN 80-7239-192-5
- HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2014. 1380 s. ISBN 978-80-7400-503-9
- HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Rodinné právo*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2015. 366 s. ISBN 978-80-7400-552-7
- MACKOVÁ, A., WINTEROVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. První část. Řízení nalézací*. 1. vyd. Praha: Linde, 2014. 624 s. ISBN 978-80-7201-940-3
- MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. a kol. *Velký sociologický slovník. 1. Svazek*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-164-1
- PAUKNEROVÁ, M., ROZEHNALOVÁ, N., ZAVADILOVÁ, M. a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2013. 928 s. ISBN 978-80-7478-368-5

- PAUKNEROVÁ, M., RŮŽIČKA, K. *Rekodifikované mezinárodní právo soukromé*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2014. 194 s. ISBN 978-80-87146-94-1
- PLECITÝ, V., SALAČ, J. *Základy rodinného práva*. 1. vyd. Praha: Eurounion, s.r.o., 2001. 364 s. ISBN 80-7317-002-7
- PSUTKA, J. *Společné jmění manželů*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2015. 313 s. ISBN 978-80-7400-565-7
- RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 1999. 227 s. ISBN 80-7179-182-2
- ŠMÍD, O., ŠÍNOVÁ, R. a kol. *Rozvod manželství*. 1. vyd. Praha: Leges, 2013. 336 s. ISBN 978-80-87576-66-3
- ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. 752 s. ISBN 978-80-7478-457-6
- *Všeobecná encyklopedie Diderot. 5. svazek*. 1. vyd. Praha: Diderot, 1999. 507 s. ISBN 80-902555-7-4
- *Velký slovník naučný. Encyklopedie Diderot*. 1. vyd. Praha: Diderot, 1999. 1679 s. ISBN 80-902723-1-2
- WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K. *Zvláštní soudní řízení*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. 236 s. ISBN 978-80-7478-683-9

Odborné články

- BARŠOVÁ, A. Skalpel a duše. Ke změně pohlaví podle nového občanského zákoníku. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, Vol. 3, No. 1, s. 1-17. ISSN 1804-8137
- BĚLOHLÁVEK, A. Uzavírání sňatků v zahraničí. *Právní rádce*. 2006, roč. 2006, č. 7, s. 4-9. ISSN 1210-4817
- ČIŽINSKÝ, P. Fingovaná manželství a možnosti jejich potírání. *Právo a rodina*. 2009, roč. 11, č. 2, s. 5-12. ISSN 1212-866X
- ELIÁŠ, K. Nový občanský zákoník ve sbírce zákonů. *Právní rozhledy*. 2012, roč. 20, č. 7, s. 229-234. ISSN 1210-6410

- FIALA, P. a kol. Co hodláte dělat proti uzákonění adopcí osobami stejného pohlaví? *Newsletter: Institut Václava Klause*. Praha: Institut Václava Klause, o.p.s. 2014, roč. 2014, č. 5, s. 6-7.
- FIALA, J., ŠVESTKA, J. K některým otázkám osvojení jako formy náhradní rodiny, in *Rodiče a děti v socialistickém právu rodinném*. Praha: Ústav státní správy, 1985.
- KOVÁŘOVÁ, D. Výživné mezi manžely. *Právo a rodina*. 2006, roč. 8, č. 4, s. 1-4. ISSN 1212-866X
- LÁDOVÁ, P. Administrativní rozvody. *Právo a rodina*. 2014, roč. 16, č. 10, s. 18-23. ISSN 1212-866X
- MATOUŠEK, O. Rodičovství po rozvodu a možnosti jeho hodnocení. *Právo a rodina*. 2014, roč. 16, č. 7, s. 9-13. ISSN 1212-866X
- PICHLEROVÁ, L. Registrované partnerství a manželství homosexuálních párů v evropském právu. *Právo a rodina*. 2015, roč. 17, č. 12, s. 15-19. ISSN 1212-866X
- PULKRÁBEK, Z. Prikazuje § 24 odst. 1 ZOR soudu, aby zjistil příčiny rozvratu manželství? *Právní rozhledy*. 2011, roč. 19, č. 2, s. 39-48. ISSN 1210-6410
- RITTICHOVÁ, B., MATIAŠKO, M. Svěprávnosti, quo vadis? *Právo a rodina*. 2015, roč. 17, č. 10, s. 1-5. ISSN 1212-866X
- ROGALEWICZOVÁ, R. Úprava povinností a práv k nezletilým dětem v případě rozchodu a rozvodu rodičů. *Právní rozhledy*. 2016, roč. 24, č. 1, s. 12-16. ISSN 1210-6410
- SVOBODA, K. K žalobám mezi manžely za trvání manželství. *Právní rozhledy*. 2014, roč. 22, č. 18, s. 638-641. ISSN 1210-6410
- SVOBODA, K. Změny v řízení o neexistenci a o neplatnost manželství. *Právo a rodina*. 2014, roč. 16, č. 4, s. 6-10. ISSN 1212-866X

Právní předpisy

- Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky
- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

- Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
- Sdělení federálního Ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte
- Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením
- Vídeňská úmluva o konzulárních stycích
- Vyhláška Ministerstva zahraničních věcí č. 124/1968 Sb., o Úmluvě o souhlasu k manželství, nejnižším věku pro uzavření manželství a registraci manželství
- Císařský patent č. 946/1811 Sb. z.s., Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie (Všeobecný občanský zákoník rakouský)
- Zákon č. 117/1852 ř.z., trestní zákoník o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících ke dni 1. 1. 1927
- Zákon č. 320/1919 Sb., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství
- Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění pozdějších předpisů
- Instrukce Ministerstva vnitra č. 128/1955 Sb. instrukcí a nařízení, o uzavírání manželství před orgány místních národních výborů
- Zákonné opatření č. 61/1955 Sb., o změně předpisů o rozvodu
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 234/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 132/1982 Sb.
- Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů
- Zákon č. 61/2000 Sb., o námořní plavbě, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecním zřízení)

- Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů
- Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církvi a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech)
- Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních zařízeních, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 202/2012 Sb., o mediaci a o změně některých zákonů
- Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
- The Marriage Act 1949
- Kodex kanonického práva (Codex Iuris Canonici), ve znění k 27. 11. 1983

Soudní judikatura

- Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 455/2001, ze dne 22. 4. 2002
- Usnesení Ústavního soudu ČR sp. zn. II. ÚS 249/97, ze dne 26. 2. 1998
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 5 Cz 45/68 (Rc 78/1970), ze dne 30. 6. 1969
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 5 Cz 11/92 (R 37/94), ze dne 28. 4. 1992
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 26 Cdo 105/99, ze dne 14. 9. 2000
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 135/2004, ze dne 4. 5. 2004
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 26 Cdo 1758/2004, ze dne 5. 5. 2005
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ČR sp. zn. 1 As 109/2010-76, ze dne 5. 1. 2011
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR Rv I 614/19, ze dne 20. 1. 1920

- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR Rv I 1096/33, ze dne 4. 4. 1935
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR Rv I 1413/39, ze dne 27. 2. 1940
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. Cz 38/58, ze dne 22. 4. 1958
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. (Rc) 1 Cz 13/69, ze dne 22. 4. 1966
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR R 26/1987
- Rozhodnutí R 3/1978
- Rozhodnutí krajského soudu v Hradci Králové, sp. zn. 24 Co 261/2012, ze dne 5. 12. 2012
- Stanovisko Nejvyššího soudu ČR sp. zn. Rozbor Pls 4/66, ze dne 30. 5. 1966
- Stanovisko Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. Cpj 179/75, ze dne 31. 5. 1976
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 2128/2003, ze dne 22. 4. 2004
- Keegan vs. Irsko, rozsudek senátu Evropského soudu pro lidská práva ze dne 26. 5. 1994, stížnost č. 16969/90
- Obergefell vs. Hodges, rozsudek Nejvyššího soudu Spojených států amerických ze dne 26. 6. 2015, č. 14-556
- Oliari a kol. vs. Itálie, rozsudek 4. senátu Evropského soudu pro lidská práva ze dne 21. 7. 2015, stížnosti č. 18766/11 a 36030/11
- V. C. vs. Slovensko, rozsudek 4. senátu Evropského soudu pro lidská práva ze dne 8. 11. 2011, stížnost č. 18968/07
- Rozhodnutí Německého federálního ústavního soudu BVerfG, 1 BvL 10/05, ze dne 27. 5. 2008
- Rozhodnutí Rakouského správního soudu Geschäftszahl B1973/08, Sammlungsnummer 18929, ze dne 3. 12. 2009

Internetové zdroje

- Městská část Brno – střed oficiální web: *Žádost o vydání osvědčení k církevnímu sňatku* [online]. [cit. 16. 3. 2016]. Dostupné z: <<http://www.brno-stred.cz/file/64>>
- Ministerstvo vnitra České republiky: *Dotazník k uzavření manželství* [online]. [cit. 16. 3. 2016]. Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/clanek/formulare-ke-stazeni-736999.aspx?q=Y2hudW09OA%3D%3D>>

- Blanket servis – tiskopisy, formuláře...: *Osvědčení pro uzavření církevního sňatku* [online]. [cit. 16. 3. 2016]. Dostupné z: <<http://www.blanketservis.cz/blanketservis/eshop/0/0/5/8-Osvedceni-pro-uzavreni-cirkevniho-snatku>>
- Evangnet. 2001-2016 Evangnet, o. s., .: *Protokol o uzavření manželství* [online]. [cit. 2016-03-19]. Dostupné z: <https://www.evangelnet.cz/materialy/cce/669-protokol_o_uzavreni_manzelstvi>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Dotazník o uzavření manželství.....	I
Příloha B – Osvědčení.....	V
Příloha C – Žádost o vydání osvědčení.....	VI
Příloha D – Protokol o uzavření manželství.....	VII

c) užívat společné příjmení a muž*) -žena*) muž:
bude užívat a na druhém místě uvádět žena:
příjmení předchozí. děti:

*) nehodící se škrtněte

Byli jsme poučeni o tom, že při zápisu uzavření manželství lze na základě žádosti ženy, již se uzavření manželství týká, uvést za stanovených podmínek v matriční knize příjmení, které bude po uzavření manželství užívat, v mužském tvaru.

Žena předběžně žádá, aby její příjmení, vyplývající z dohody o příjmení po uzavření manželství, bylo v knize manželství zapsáno v mužském tvaru:, protože je

- a) cizinkou,
- b) státní občankou České republiky, která má nebo bude mít trvalý pobyt v cizině,
- c) státní občankou České republiky, jejíž manžel je cizinec,
- d) státní občankou České republiky, která je jiné než české národnosti. *)

Bereme na vědomí, že při sňatečném obřadu uvedeme, dříve než učiníme sňatečný projev vůle, že nám nejsou známy překážky, které by nám bránily uzavřít manželství, že navzájem známe svůj zdravotní stav a že jsme zvážili uspořádání budoucích majetkových poměrů, svého bydlení a hmotné zajištění po uzavření manželství.

Prohlašujeme, že nejsme ve vztahu poručníka a poručenice, dítěte a osoby, do jejíž péče bylo dítě svěřeno, nebo pěstouna a svěřeného dítěte.

Máme spolu již tyto děti - jméno a příjmení, datum a místo narození - dokládá se rodným listem dítěte (dětí):

.....
.....

Dohoda o příjmení se bude vztahovat i na toto dítě (dětí) nevěsty, jehož (jejichž) otec není znám - dokládá se rodným listem dítěte (dětí):

.....

V

.....
podpis ženy

.....
podpis muže

*) nehodící se škrtněte

DOKLADY K UZAVŘENÍ MANŽELSTVÍ (VYPLNÍ MATRIKÁŘ)

Doklad, který jsou muž nebo žena jinak povinni předložit, se nepředkládá, pokud si skutečnost v něm uvedenou matriční úřad ověří z jím vedené matriční knihy, ze základního registru obyvatel, z informačního systému evidence obyvatel, z informačního systému cizinců, z informačního systému evidence občanských průkazů nebo z informačního systému evidence cestovních dokladů. Tato skutečnost se vyznačí v níže uvedené tabulce u každého z dokladů uvedených pod bodem 3. až 7. samostatně.

Předloženy byly tyto doklady:

	MUŽ	ŽENA
1.	Průkaz totožnosti**) č. platný do	Průkaz totožnosti**) č. platný do
2.	Rodný list	Rodný list
3.	Doklad o státním občanství	Doklad o státním občanství
4.	Výpis z evidence obyvatel o místě trvalého pobytu, u cizince, je-li cizím státem vydáván.	Výpis z evidence obyvatel o místě trvalého pobytu, u cizinky, je-li cizím státem vydáván.
5.	Výpis z evidence obyvatel o osobním stavu, u cizince, je-li cizím státem vydáván.	Výpis z evidence obyvatel o osobním stavu, u cizinky, je-li cizím státem vydáván.
6.	Doklad o právní způsobilosti k uzavření manželství, jde-li o cizince; vysvědčení o právní způsobilosti k uzavření manželství, jde-li o občana České republiky při uzavření manželství na zastupitelském úřadu České republiky v cizině.	Doklad o právní způsobilosti k uzavření manželství, jde-li o cizinku; vysvědčení o právní způsobilosti k uzavření manželství, jde-li o občanku České republiky při uzavření manželství na zastupitelském úřadu České republiky v cizině.

7.	Pravomocný rozsudek o rozvodu předchozího manželství, nebo úmrtní list zemřelé manželky, popřípadě pravomocné rozhodnutí soudu o zrušení partnerství, nebo úmrtní list zemřelého partnera. Jde-li o cizince, úmrtní list není třeba předkládat, je-li tato skutečnost uvedena v dokladu o právní způsobilosti k uzavření manželství.	Pravomocný rozsudek o rozvodu předchozího manželství, nebo úmrtní list zemřelého manžela, popřípadě pravomocné rozhodnutí soudu o zrušení partnerství, nebo úmrtní list zemřelé partnerky. Jde-li o cizinku, úmrtní list není třeba předkládat, je-li tato skutečnost uvedena v dokladu o právní způsobilosti k uzavření manželství.

**)

- občanský průkaz nebo cestovní doklad, jde-li o státního občana České republiky,
- průkaz o povolení k pobytu nebo cestovní doklad anebo průkaz totožnosti občana členského státu Evropské unie, jde-li o cizince,
- průkaz žadatele o udělení mezinárodní ochrany, jde-li o osobu, která podala žádost o udělení mezinárodní ochrany,
- průkaz povolení k pobytu azylanta, jde-li o osobu, které byl udělen azyl, nebo
- průkaz oprávnění k pobytu osoby požívající doplňkové ochrany, jde-li o osobu požívající doplňkové ochrany,
- průkaz žadatele o udělení dočasné ochrany, jde-li o osobu, která podala žádost o udělení dočasné ochrany, nebo
- průkaz cizince požívajícího dočasné ochrany, jde-li o osobu, které byla udělena dočasná ochrana.

.....

razítko a podpis matrikáře

Příloha B – Osvědčení¹⁷⁸

Čj.:

OSVĚDČENÍ

.....
(název matričního úřadu)

OSVĚDČUJE,

ŽE SNOUBENCI

MUŽ:

jméno(a) a příjmení roz.

datum narození r. č.

státní občanství stav

bydliště

A

ŽENA:

jméno(a) a příjmení roz.

datum narození r. č.

státní občanství stav

bydliště

SPLNILI VŠECHNY POŽADAVKY OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU PRO UZAVŘENÍ CÍRKEVNÍHO
SŇATKU.

Toto osvědčení je platné po dobu 6 měsíců ode dne vydání.

V

Dne

.....
jméno, příjmení a podpis matrikáře

¹⁷⁸ Blanket servis – tiskopisy, formuláře...: *Osvědčení pro uzavření církevního sňatku* [online]. [cit. 16. 3. 2016]. Dostupné z: <<http://www.blanketservis.cz/blanketservis/eshop/0/0/5/8-Osvedceni-pro-uzavreni-cirkevniho-snatku>>

Příloha C – Žádost o vydání osvědčení¹⁷⁹

ŽÁDOST O VYDÁNÍ OSVĚDČENÍ o tom, že snoubenci splnili všechny požadavky zákona pro uzavření platného manželství před orgánem církve

Žádáme o vydání osvědčení pro uzavření platného manželství před
orgánem církve, který hodláme uzavřít dne

snoubenci	pan	slečna, paní
Jméno a příjmení		
Rodné příjmení		
Datum narození		
Rodné číslo		
Místo narození (obec, okres / stát)		
Stav		
Státní občanství		
Trvalé bydliště (obec, ulice, okres / stát)		
Číslo OP (pasu, povolení k pobytu), vydán kým, kdy		
Rodný list, vydán kým, kdy	Sv. roč. Str. poř.č.	Sv. roč. Str. poř.č.
Rozsudek o rozvodu vydal kdo, ze dne, č.j., právní moc		
Úmrtí list, vydán kým, den úmrtí	Sv. roč. Str. poř.č.	Sv. roč. Str. poř.č.
Vysvědčení o právní způsobilosti, vydané kým, dne, platnost do		

V Brně dne

.....
podpis muže

.....
podpis ženy

Osvědčení převzal(a) osobně dne

¹⁷⁹ Městská část Brno – střed oficiální web: *Žádost o vydání osvědčení k církevnímu sňatku* [online]. [cit. 16. 3. 2016]. Dostupné z: <<http://www.brno-stred.cz/file/64>>

Příloha D – Protokol o uzavření manželství¹⁸⁰

PROTOKOL O UZAVŘENÍ MANŽELSTVÍ

Dne

Před
(název úřadu a místo uzavření manželství)

jehož příslušnost je založena trvalým bydlištěm muže - ženy rozhodnutím vydaným
....., čj., které nabylo právní moci dne

Muž:
Jméno(a) a příjmení, popř. rodné příjmení
..... totožnost prokázána
datum a místo, okres (stát) narození , okr.
..... rodné číslo /
osobní státní občanství
stav **svobodný**

rodiče muže:
otec - jméno(a) a příjmení, popř. rodné příjmení
..... datum narození
místo, okres (stát) narození , okr.
matka - jméno(a) a příjmení, popř. rodné příjmení
..... datum narození
místo, okres (stát) narození , okr.

Žena:
Jméno(a) a příjmení, popř. rodné příjmení
..... totožnost prokázána
datum a místo, okres (stát) narození , okr.
..... rodné číslo /
osobní státní občanství
stav **svobodná**

rodiče ženy:
otec - jméno(a) a příjmení, popř. rodné příjmení
..... datum narození
místo, okres (stát) narození , okr.
matka - jméno(a) a příjmení, popř. rodné příjmení
..... datum narození
místo, okres (stát) narození , okr.

¹⁸⁰ Evangnet. 2001-2016 Evangnet, o. s., .: *Protokol o uzavření manželství* [online]. [cit. 2016-03-19]. Dostupné z: <https://www.evangelnet.cz/materialy/cce/669-protokol_o_uzavreni_manzelstvi>

Před oddávajícím:

(jméno, příjmení, funkce)

za přítomnosti matrikáře

(jméno, příjmení)

snoubenci prohlásili, že spolu vstupují do manželství, že jim nejsou známy okolnosti vylučující uzavření manželství, že navzájem znají svůj zdravotní stav a že zvažili úpravu budoucích majetkových vztahů, uspořádání budoucího bydlení a hmotné zajištění rodiny po uzavření manželství.

Snoubenci se dohodli, že budou:

- a) užívat společné příjmení (muž - žena)
- b) užívat každý své dosavadní příjmení a společně děti budou užívat příjmení
- c) užívat společné příjmení a muž*) — žena*) bude užívat a na druhém místě uvádět příjmení předchozí

Dohoda o příjmení se vztahuje i na toto dítě (děti) nevěsty, jehož (jejichž) otec není znám (nutno ověřit v příslušné knize narození) - doložit rodným listem:

Svědčkové:

1. jméno(a) a příjmení

rodné číslo, popř. datum, místo a okres (stát) narození , , okr.

2. jméno(a) a příjmení

rodné číslo, popř. datum, místo a okres (stát) narození , , okr.

Tlumočník:

Muži - ženě - snoubencům*) bylo prominuto předložení těchto dokladů:

Okresní soud v

udělil nezletilému (muž - žena*) povolení k uzavření manželství rozhodnutím ze dne

čj. , které nabylo právní moci dne

*) nehodící se škrtněte

Protože snoubenci splnili všechny podmínky, které vyžaduje český právní řád pro vznik manželství, bylo manželství prohlášeno oddávajícím za právoplatně uzavřené.

..... oddávající	manžel
	rožený
..... matrikář(ka)	manželka
	rozená
..... tlumočník	svědek
	svědek

Oznamovací povinnost splněna
dne:

Oddací list vyhotoven
dne:

Doklady vráceny dne:

RESUMÉ

Manželství jako takové je jeden ze stěžejních právních institutů, který neoddiskutovatelně má jak v laické, tak právní společnosti již po staletí zcela zásadní význam. Meritem mé diplomové práce je tak poskytnout co nejkomplexnější výklad této formy svazku, zejména pak se zaměřením na problematiku jeho vzniku a zániku, za použití jak současné, tak také předchozí právní úpravy.

Samotná práce je rozdělena do celkem šesti kapitol, přičemž první z nich je věnována Úvodu, který obsahuje stručný nástin jakým směrem se práce bude ubírat nebo jaká bude její samotná struktura, a šestá pak Závěru, přinášející její celkové shrnutí. Zbylé kapitoly již pojednávají o samotném jádru věci.

Druhá kapitola je zaměřena na Pojem a účel manželství. Jejím cílem je ve 2 podkapitolách nastínit základní podstatu institutu manželství, definovat ho jako pojem a přiblížit mimo jiné jeho základní účel. Také z těchto důvodů je zde dále nastíněn stručný pohled do historického vývoje právní úpravy rodinného práva na našem území.

V kapitole třetí je již čtenáři poskytnut výklad samotného Vzniku manželství. Příslušných 8 podkapitol se tak věnuje zejména osobním předpokladům, formám sňatku, zasnoubení, předoddavkovému řízení nebo samotnému průběhu sňatečního obřadu a jeho náležitostem. V neposlední řadě zde také uvádím jiné způsoby uzavření manželství a právní následky, které s sebou uzavření manželství přináší jak v rovině osobní, tak majetkové. Závěr je pak věnován zdánlivému a neplatnému manželství.

Opomenout nelze ani Zánik manželství. Tomuto tématu je tak dán prostor v kapitole čtvrté. V úvodních 3 podkapitolách přináším stručný výklad, kdy manželství zaniká smrtí, prohlášením za mrtvého nebo změnou pohlaví. Podkapitola 4 pak rozsáhleji pojednává o rozvodu manželství, kde uvádím zprvu stručný historický pohled na vývoj této problematiky. Navazuji pak poskytnutím komplexního výkladu jednotlivých typů rozvodu, jejich podmínek, jakož i dalších náležitostí, a závěrem uvádím také právní následky, které rozvodem vznikají.

Závěrečnou kapitolu své práce věnuji Úvahám *de lege ferenda*. Na tomto místě uvažuji nad problematikou manželství osob stejného pohlaví a jeho případném budoucím zakotvení v naší právní úpravě.

RESUME

Marriage is one of the fundamental legal concepts which undoubtedly has had its fundamental importance both in lay and legal society for centuries. The merit of my thesis is thus to provide a comprehensive interpretation of this form of union, especially focusing on the issue of the creation and destruction, using both current as well as previous legislation.

The thesis is divided into six chapters, the first of which is devoted to the Introduction, which contains a brief outline of direction and structure of the work itself. The sixth chapter, the conclusion, brings its overall summary. The remaining chapters deal with the heart of the matter.

The second chapter focuses on the concept and purpose of marriage. Its aim is to outline the basic essence of the institution of marriage, to define it as a concept and give an idea of its basic purpose. For these reasons there is further outlined a brief insight into the historical development of family law legislation in our country.

In the third chapter the reader is provided an explanation of the origin of marriage. Relevant eight subsections pay particular attention to personal assumptions, forms of marriage, engagement, proceedings before wedding or the course of the wedding ceremony and its elements. Finally, there are also mentioned other ways of marriage and the legal consequences that come with marriage from both the personal and material point of view. The conclusion is devoted to an apparent and an invalid marriage.

Not forgetting the dissolution of marriage. This topic is observed in the fourth chapter. In the initial three subchapters I bring a brief explanation of the marriage is terminated by death, declaration of death or sex change. Subchapter 4 then extensively discusses divorce with regards to the first brief historical look at the evolution of this issue. Then followed by providing a comprehensive interpretation of the different types of divorce, their conditions and other requirements, and finally also about the legal consequences that arise in divorce. The final chapter of my thesis is focused on questions *de lege ferenda*. At this point I speculate of the issue of same-sex marriage and its possible future rooted in our legislation.

Bibliografické údaje

Jméno autora:	Nicole Korolová
Obor:	Právo
Forma studia:	Prezenční
Název práce:	Vznik a zánik manželství
Rok:	2016
Počet stran textu:	70
Celkový počet stran příloh:	9
Počet titulů českých použitých zdrojů:	89
Počet titulů zahraničních použitých zdrojů:	3
Počet internetových zdrojů:	4
Vedoucí práce:	JUDr. Kristýna Spurná